

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**SAMSUN ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİNDE YER
ALAN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİKKELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Berfu AYAN

Danışman

Prof. Dr. Eyüp NEFES

SAMSUN
2022

TEZ KABUL VE ONAYI

Berfu AYAN tarafından, **Prof. Dr. Eyüp NEFES** danışmanlığında hazırlanan “**Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Yer Alan Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 17.2.2022 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. XXXX XXXX Ondokuz Mayıs Üniversitesi ..... Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi XXXX XXXX Ondokuz Mayıs Üniversitesi ..... Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. XXXX XXXX Ondokuz Mayıs Üniversitesi ..... Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar 'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.
Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

İmza

... /... / 20...

Berfu AYAN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Yer Alan Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından .....tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % Bir öge seçin.

Tek kaynak oranı : % Bir öge seçin. çıkmıştır.

İmza

... /... / 20...

Prof. Dr. Eyüp NEFES

ÖZET

SAMSUN ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİNDE YER ALAN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİKKELERİ

Berfu AYAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Şubat/2022

Danışman: Prof. Dr. Eyüp NEFES

Tarihi açıdan büyük öneme sahip olan sikkelerin incelenmesi ve elde edilen bilgilerin tarih ve sanat tarihi açısından belge niteliği taşıdıkları bilinmektedir. Bu nedenle Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde bulunan Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkelerin incelenmesi ve bu incelemenin tez çalışması haline getirilerek kaynak olarak bilime kazandırılması hedeflenmektedir. Araştırma kapsamındaki sikkelerin müze deposundan tasniflenerek fotoğraflarının çekilmesi, yazılarının okunması, üzerlerinde yer alan figür, tasvir ve süslemelerin incelenip katalog haline getirilmesi ve bu bilgilerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi deposunda yer alan sikkelerin müze kuralları çerçevesinde inceleme yapılmasına müsaade edilmiştir. Anadolu Selçuklu sikkeleri arasından aynı özelliklere sahip sikkeler ayrılıp, zamanla tahribata uğramamış olan örnekler de seçilerek 46 adet sikke örneği tez çalışmasına konu edilmiştir.

Tez çalışmamızda öncelikle, sikkenin tanımı ve gelişimi, sikke basım teknikleri ve tekniklerin içeriğine değinilerek, sikkeler hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Anadolu Selçuklu dönemi tarihçesi ve sikke bastıran sultanlar açıklanarak, bastırdıkları sikkeler arasından seçilen ve fotoğraflanıp çizimleri tamamlanan 46 adet sikkenin incelendiği katalog bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde sikkelerin malzeme, form ile ölçüleri, üzerlerindeki yazı ve tasvirlerin anlatımına değinilip sikke örnekleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Yapılan bu çalışmanın başta sanat tarihi ve arkeoloji olmak üzere, Türk İslam sanatları tarihi, tarih, filoloji, etnografya gibi birçok bilim dalına ışık tutacaktır.

Anahtar Sözcükler: Samsun, Müze, Anadolu Selçuklu, Sikke

ABSTRACT

COINS WERE USED AT ANATOLIAN SELJUK REIGN THAT ARE
SITUATED IN SAMSUN ARCHEOLOGY AND ETHNOGRAPHY MUSEUM

Berfu AYAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Institute Of Graduate Studies

Department Of Islamic History And Arts

Master, February/2022

Supervisor: Prof. Dr. Eyüp NEFES

It is known that the examination of coins, which have a wide variety of historical importance, and the information obtained are of great importance in terms of history and art history. For this reason, it is aimed to examine a group of coins belonging to the Anatolian Seljuk reign in the Samsun Archeology and Ethnography Museum and to bring this study into science as a source by turning it into a thesis study. It is aimed to classify the coins within the scope of the research from the museum warehouse, and to evaluate the information which will be gathered after taking their photos, reading their writings, examining and cataloguing the figures, depictions and ornaments on them.

The coins in the inventory warehouse of the Samsun Archeology and Ethnography Museum are only allowed to be examined by the museum officer. Furthermore, the coins with the same examples among Anatolian Seljuk coins are separated, leaving 46 coin samples that were not destroyed over time are subjected to thesis study.

In the thesis, firstly, the general information such as the definition and development of the coin, the coin minting techniques and the content of the minting techniques are mentioned. Then, after giving information about the history of the Anatolian Seljuk period and the Sultans who minted coins, the 46 coins, which were photographed and their drawings were completed, are analyzed to be evaluated in the next section.

In this section, the materials, forms and measurements of the coins are explained in detail in the catalogue section by referring to the reading of the inscriptions on some of them and the description of the figures. It is aimed that this study will be a source for researchers by shedding light on Turkish-Islamic arts and history.

Keywords: Samsun, Museum, Anatolian Seljuk, Coins

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın konusu Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde yer alan Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleridir. Müzeler, tarihin yaşanmışlığını içinde barındıran, o dönemin ruhunu günümüzde de yansıtan maddi kalıntıların teşhir edildiği mekanlardır. Müzede bulunan eserlerin incelenmesi, gün ışığına çıkarılıp kaynak haline getirilmesi o dönemin kültürü ve tarihi için büyük önem taşımaktadır.

Araştırmasını yapmış olduğum Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi her tür ve dönemden eser bulmanın mümkün olduğu bir müze olup, envanter bakımından oldukça zengin, bölgenin ise sorumlu müzesi olarak geçmektedir. Bu yoğunluk içerişimde, çalışma esnasında müzenin depolarında araştırma yapma fırsatı veren ve çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyen başta Müze Müdürü Muhsin ERDOĞRU ile Sanat Tarihçisi Emine YILMAZ'a ve müze görevlilerine şükranlarımı sunarım.

Çalışma aşamasında iletişimini kesmeyerek, özenle çalışmalarımı takip eden, bilimsel olarak beni yönlendiren değerli danışmanım Prof. Dr. Eyüp NEFES'e, doktora öğrencisi kıymetli arkadaşım Zeynep KEMALOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen canım eşim Kağan AYAN'a ve kıymetli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Berfu AYAN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	2
1.3. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar	4
2. SİKKENİN TARİHİ GELİŞİMİ VE ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ'NDE SİKKE	6
2.1. Sikkenin Tanımı ve Gelişimi	6
2.2. Sikke Basım Teknikleri.....	10
2.2.1. Çekiç ile Darp Tekniği	11
2.2.2.Döküm Tekniği.....	12
2.2.3.Mekanik Darp Tekniği.....	13
2.3. Anadolu Selçuklu Döneminde Sikkelerde Kullanılan Malzemeler	14
2.3.1. Altın.....	14
2.3.2. Gümüş.....	15
2.3.3.Bakır	15
2.4. Anadolu Selçuklu Darphaneleri.....	15
2.5. Anadolu Selçuklu Devleti Tarihçesi	16
2.5.1. Anadolu Selçuklu Sikkelerinin Tarihi Dönem İçerisindeki Gelişimi	19
2.5.2. Adına Sikke Basılan Anadolu Selçuklu Devleti Sultanları.....	24
3. SAMSUN ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİNDE YER ALAN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİKKELERİ (KATALOG)	28
Katalog: 1	29
Katalog: 2	30
Katalog: 3	31
Katalog: 4	32
Katalog: 5	33
Katalog: 6	34
Katalog: 7	35
Katalog: 8	36
Katalog: 9	37
Katalog: 10	38
Katalog: 11	39
Katalog: 12	40
Katalog: 13	41
Katalog: 14	42
Katalog: 15	43
Katalog: 16	44
Katalog: 17	45
Katalog: 18	46
Katalog: 19	47
Katalog: 20	48

Katalog: 21	49
Katalog: 22	50
Katalog: 23	51
Katalog: 24	52
Katalog: 25	53
Katalog: 26	54
Katalog: 27	55
Katalog: 28	56
Katalog: 29	57
Katalog: 30	58
Katalog: 31	59
Katalog: 32	60
Katalog: 33	61
Katalog: 34	62
Katalog: 35	63
Katalog: 36	64
Katalog: 37	65
Katalog: 38	66
Katalog: 39	67
Katalog: 40	68
Katalog: 41	69
Katalog: 42	70
Katalog: 43	71
Katalog: 44	72
Katalog: 45	73
Katalog: 46	74
4. DEĞERLENDİRME	75
4.1. Sikke Darphaneleri.....	75
4.2. Sikkelerde Kullanılan Malzemeler.....	75
4.3. Sikke Darp Tekniği	75
4.4. Sikkelerin Ağırlıkları ve Ölçüleri	76
4.5. Sikkeler Üzerinde Bulunan Yazı Şekilleri	76
4.5.1. Kufi Yazı	77
4.5.2. Sülüs Yazı.....	77
4.6. Sikkelerde Motif ve Form	77
4.6.1. Geometrik Motifler.....	77
4.6.2. Bitkisel Motifler	79
4.6.3. Figürlü Bezemeler	80
5. SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	86
İNTERNET KAYNAKÇALARI	88
ÖZGEÇMİŞ.....	89

KISALTMALAR

Gr.	: Gram
Mm.	: Milimetre
Çev	: Çeviren
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
Edt	: Editör
Vd	: Ve diğerleri
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
s.	: Sayfa

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Lidya Kralı Kroisos Dönemine Ait Altın Sikke Örneği	9
Şekil 2. Lidya Kralı Kroisos Tarafından Basılan Sikke Örneği	9
Şekil 3. Çekiç ile Darp Tekniği (Cecile MORRISSON'dan, 2002)	12
Şekil 4. Döküm Tekniği (Cecile MORRISSON'dan, 2002)	12
Şekil 5. Mekanik Darp Tekniği (Cecile MORRISSON'dan, 2002)	13
Şekil 6. Süleyman Şah Adına Konya'da Kesilen Dinar Örneği	14
Şekil 7. I. Alaeddin Keykubad Dönemi'ne Ait Altın Sikke Örneği.....	15
Şekil 8	29
Şekil 9.....	29
Şekil 10.....	29
Şekil 11	29
Şekil 12	30
Şekil 13	30
Şekil 14	30
Şekil 15	30
Şekil 16	31
Şekil 17	31
Şekil 18	31
Şekil 19	31
Şekil 20	32
Şekil 21	32
Şekil 22	32
Şekil 23	32
Şekil 24	33
Şekil 25	33
Şekil 26	33
Şekil 27	33
Şekil 28	34
Şekil 29	34
Şekil 30	34
Şekil 31	34
Şekil 32	35
Şekil 33	35
Şekil 34	35
Şekil 35	35
Şekil 36	36

Şekil 37	36
Şekil 38	36
Şekil 39	36
Şekil 40	37
Şekil 41	37
Şekil 42	37
Şekil 43	37
Şekil 44	38
Şekil 45	38
Şekil 46	38
Şekil 47	38
Şekil 48	39
Şekil 49	39
Şekil 50	39
Şekil 51	39
Şekil 52	40
Şekil 53	40
Şekil 54	40
Şekil 55	40
Şekil 56	41
Şekil 57	41
Şekil 58	41
Şekil 59	41
Şekil 60	42
Şekil 61	42
Şekil 62	42
Şekil 63	42
Şekil 64	43
Şekil 65	43
Şekil 66	43
Şekil 67	43
Şekil 68	44
Şekil 69	44
Şekil 70	44
Şekil 71	44
Şekil 72	45
Şekil 73	45

Şekil 74	45
Şekil 75	45
Şekil 76	46
Şekil 77	46
Şekil 78	46
Şekil 79	46
Şekil 80	47
Şekil 81	47
Şekil 82	47
Şekil 83	47
Şekil 84	48
Şekil 85	48
Şekil 86	48
Şekil 87	48
Şekil 88	49
Şekil 89	49
Şekil 90	49
Şekil 91	49
Şekil 92	50
Şekil 93	50
Şekil 94	50
Şekil 95	50
Şekil 96	51
Şekil 97	51
Şekil 98	51
Şekil 99	51
Şekil 100	52
Şekil 101	52
Şekil 102	52
Şekil 103	52
Şekil 104	53
Şekil 105	53
Şekil 106	53
Şekil 107	53
Şekil 108	54
Şekil 109	54
Şekil 110	54

Şekil 111	54
Şekil 112	55
Şekil 113	55
Şekil 114	55
Şekil 115	55
Şekil 116	56
Şekil 117	56
Şekil 118	56
Şekil 119	56
Şekil 120	57
Şekil 121	57
Şekil 122	57
Şekil 123	57
Şekil 124	58
Şekil 125	58
Şekil 126	58
Şekil 127	58
Şekil 128	59
Şekil 129	59
Şekil 130	59
Şekil 131	59
Şekil 132	60
Şekil 133	60
Şekil 134	60
Şekil 135	60
Şekil 136	61
Şekil 137	61
Şekil 138	61
Şekil 139	61
Şekil 140	62
Şekil 141	62
Şekil 142	62
Şekil 143	62
Şekil 144	63
Şekil 145	63
Şekil 146	63
Şekil 147	63

Şekil 148	64
Şekil 149	64
Şekil 150	64
Şekil 151	64
Şekil 152	65
Şekil 153	65
Şekil 154	65
Şekil 155	65
Şekil 156	66
Şekil 157	66
Şekil 158	66
Şekil 159	66
Şekil 160	67
Şekil 161	67
Şekil 162	67
Şekil 163	67
Şekil 164	68
Şekil 165	68
Şekil 166	68
Şekil 167	68
Şekil 168	69
Şekil 169	69
Şekil 170	69
Şekil 171	69
Şekil 172	70
Şekil 173	70
Şekil 174	70
Şekil 175	70
Şekil 176	71
Şekil 177	71
Şekil 178	71
Şekil 179	71
Şekil 180	72
Şekil 181	72
Şekil 182	72
Şekil 183	72
Şekil 184	73

Şekil 185	73
Şekil 186	73
Şekil 187	73
Şekil 188	74
Şekil 189	74
Şekil 190	74
Şekil 191	74
Şekil 192: Bizans Altın Sikke Örneği	78
Şekil 193: Kubadabad Sarayı Çini Örneği	80

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Anadolu Selçuklu Dönemi Sultanları Soy Ağacı	19
---	----

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Sikkeler ortaya çıkarıldıkları günden bu yana, devlet büyüklerinden, mensup oldukları toplumlara kadar birçok konuya ışık tutmaktadır. İlave olarak basım tarihleri dikkate alındığında darp edildiği dönemin sosyal hayatı, ekonomik durumu ve sanatı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Dolayısıyla geçmişten günümüze miras kalan sikkeler Sanat Tarihi disiplininin önemli kaynakları arasındadır.

“Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde Yer Alan Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri” konu başlıklı yüksek lisans çalışmamızda, müzede mevcut olan İslami dönem sikkeleri arasında bulunan Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkeler ele alınacaktır. Seçilecek sikkelerin yazı ve bezeme unsurları bilimsel kurallar çerçevesinde incelenecektir. Ayrıca benzer örneklerle karşılaştırılmaları çalışmanın asıl amacını oluşturmaktadır.

Özellikle kazı çalışmaları başta olmak üzere pek çok vesile ile elde edilen sikkeler, buldukları bölgenin veya dönemin tarihlendirilmesinin yanı sıra o bölgeyle ilgili bilinmeyenleri de ortaya çıkarabilmektedir. Sikke üzerindeki yazı ve süsleme öğeleri eski zamanlardan itibaren sanat tarihinin ilgilendiği konular arasında yer almıştır. Zira üzerindeki yazı ve süslemeler ile sikkelerin tarihlendirilmesi yapılabildiği gibi tarihi bulunan sikkeler üzerindeki süsleme ve yazılar da o dönemin sanat anlayışı hakkında fikir vermektedir.

Sikkeler ait olduğu dönemin bir nevi sembolü niteliğindedir. Üzerlerinde yer alan yazılar, semboller ve figürler de dönemlerin özelliklerini içinde barındırmaları, onu darp ettiren devlet büyüklerinin hükümdarlık yılları ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, ne kadar süre hüküm sürdükleri, nasıl bir sanat anlayışlarının olduğu, imzaları, maddi güçleri gibi bilgileri sikkeler bizlere doğrudan sunmaktadır.

Çalışmamızda Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde yer alan Anadolu Selçuklu Dönemi sikkeleri incelenmiştir. Ekonomide, mimaride, sosyal alanda ve kültürel faaliyetlerde çok parlak bir devre sahip olan Anadolu Selçukluları Türk tarih ve uygarlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Anadolu’nun bir Türk vatani haline gelmesi hiç şüphesiz Anadolu Selçuklularının eseridir.

Bizi bu konuyu araştırmaya teşvik eden en önemli husus Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde bulunan Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinin hiçbir araştırmaya konu edilmemiş olmasıdır. Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde yer alan Anadolu Selçuklu sikkelerinin bazıları birçok kaynaktan yer alan örneklerinden farklı özellikler sergilemektedir. Çalışmamızda ise dönemin benzer sikkeleri yer almakla birlikte, daha önce çalışılmamış ve incelenmemiş, farklı özellikler taşıyan sikkelerin de bulunması, Anadolu Selçuklu sikkeleri üzerine yapılabilecek araştırmalara kaynak teşkil edebilecektir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi başta sikkeler olmak üzere envanter çeşitliliği açısından Karadeniz'in önemli müzeleri arasındadır. Müzede gerek antik gerekse İslami döneme ait pek çok sikke bulunmaktadır. Çalışmamız müzede bulunan Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkeler ile sınırlandırılmıştır. Müzedeki Anadolu Selçuklu Dönemi sikkeleri içerisinde farklı muhteva sergileyen, zaman içerisinde herhangi bir tahribata uğramamış sikkeler incelenmiştir.

Tez konusu belirlenmeden önce çalışma yapılması düşünülen konu hakkında araştırma yapılmış ve sonucunda tez konusu belirlenerek gerekli aşamalar oluşturulmuştur. Tez önerisinin onaylanmasının ardından konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelenerek sikke konusundaki genel kaynak ve bilimsel yazılar araştırılmış, genel bir literatür taraması yapılmıştır. Aynı zamanda madeni para tarihiyle ilgili konuya hâkim olabilmek adına temel kitaplar incelenmiştir. Tezin adını da taşıyan Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde bulunan Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleri ile ilgili, bu konuyla ilgilenen yetkililerle görüşülerek sikke envanter defteri kontrol edilmiştir. Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkelerin tam listesi çıkarılmıştır. Bu aşamadan sonra yine sikke sorumlusu gözetiminde depo ve teşhirde bulunan sikkelerin dönemleri ile sırasıyla kutulardan çıkarılarak seçilen her bir sikkenin tek tek ön ve arka yüz olmak suretiyle fotoğrafları çekilip, çap ölçüleri alınarak hassas tartı ile ağırlıkları ölçülmüştür.

Çekilen fotoğraflar dijital ortamda tek tek klasör haline getirilerek, sultanların dönemlerine ayrılarak incelenmiştir. Bu işlemin ardından sikkelerin hasar durumları değerlendirilip iyi durumda olanlar seçilmiştir. Bu esnada aynı darba sahip sikkeler benzer örnekler olmasından dolayı bunlardan bir veya birkaç örnek çalışmaya dahil edilmiştir.

Anadolu Selçuklu dönemi tarihi ve coğrafyası ile ilgili gerekli araştırmalarla beraber, bu dönemin sikkeleri ve sikkeler üzerinde temel kitap ile yapılan çalışmalar incelenerek kaynak taramasının ardından değerlendirilip tez çalışmasına aktarılmıştır.

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Yer Alan İslami Dönem Sikkeleri adlı çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın kapsamı ve yöntemi, araştırma ile ilgili yapılan çalışmalar ve kavramsal çerçeve konuları yer almıştır. Giriş kısmının bu son başlığında Anadolu Selçuklu Devleti tarihçesi ile Anadolu Selçuklu sikkelerinin tarihi dönem içerisindeki gelişimi ifade edilmeye çalışılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlamak amacıyla Anadolu Selçuklu dönemi sultanlarına ait soy ağacı görselinin ardından sikkelerde bulunan lakap ve unvanlara göre tasniflenmiş, adına sikke bastıran Anadolu Selçuklu dönemi sultanları ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde ise, tez konusunun ana teması olan sikkenin tanımı ve gelişimi, darph basma teknikleri hakkında bilgi verildikten sonra araştırma konusu döneminin anlatımına geçilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde katalog yer almaktadır. Katalog kısmı girişinde Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde yer alan Anadolu Selçuklu sikkeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Müze envanterinden tasniflenmiş olan sikkelerin içerisinde form ve yüzeyi diğer sikkelere göre daha iyi durumdakiler seçildikten sonra envanter numara sırası ile müzeye geliş şekilleri, sikkenin madeni, biliniyorsa hangi saltanat dönemine ait olduğu, ölçüsü, ağırlığı ve formu hakkındaki bilgiler başlıklar altında kısaca açıklanmıştır. Tüm bunlara ek olarak katalog kısmında açıklanan sikke örnekleri aynı envanter numaraları altında fotoğrafları ve çizimleriyle birlikte bir katalog içerisinde verilmiştir. Bunun başlıca sebebi katalog kısmında açıklanan ve okunan sikkelerin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır. Sikkelerin fotoğraflarının yer aldığı ve tanımlamalarının yapılmasının ardından katalog kısmına son verilmiştir.

Tez çalışmasının üçüncü ve son bölümünde ise, değerlendirme ve karşılaştırma yer almaktadır. Bu bölümde katalogdaki örneklerin değerlendirmesi yapılarak, sikke darphaneleri, sikkelerde kullanılan malzemeler, örneklere göre darph tekniği, ölçüleri ve üzerinde bulunan yazı içerikleri ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra örneklerde görmüş olduğumuz motif ve form başlığında; geometrik motifler, bitkisel motifler ve

figürlü örnekler olacak şekilde değerlendirilmiştir. Sikkelerin örneklerinde yer almayan bezeme unsurları ve altın madeni hakkında gerekli bilgiler dipnotlar şeklinde verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, ilk üç bölümde verilen bilgilerin ve katalogda bulunan örneklerin karşılaştırmalı sonucu ve değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmamız, hazırlama sürecinde başvurduğumuz kaynakların sıralandığı kaynakça kısmı ile son bulmuştur.

1.3. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Yapmış olduğumuz literatür taraması Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleri hakkında yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu bize göstermiştir. Bu sebeple dönem ayrımı gözetmeksizin sikkelerle ilgili hazırlanmış bütün çalışmalardan istifade edilmeye çalışılmıştır.

Nüvizmatik bilimi adına sikkeler hakkındaki en eski ve en geniş çaplı bilgilerin yer aldığı kaynakların başında İsmail Galip Bey'in "Takvim-i Meskukat-ı Selçukiye" eseri gelmektedir. Bunun dışında Cevriye Artuk ve İbrahim Artuk tarafından kaleme alınan olan "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Yer Alan İslami Dönem Sikkeleri" konu başlıklı iki ciltlik bu eserde en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Çalışmamızda bu eserlerin Anadolu Selçuklu dönemi ile ilgili bilgilerin bulunduğu bölümlerden faydalanılmıştır.

Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleri ile ilgili önemli yayınlar arasında yerini alan ve tez çalışmamızda yararlandığımız Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler tarafından hazırlanan "Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri" adlı kitaptır. Bu eserde, Anadolu Selçuklu dönemi tarihinin yer almasının yanı sıra, sultan unvanları ile birlikte sikke örnekleri de yer almaktadır.

Doğrudan Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerini kapsayan bir diğer kaynak ise Şevki Nezihi Aykut tarafından hazırlanan "Türkiye Selçuklu Sikkeleri I" adlı kitaptır. Bu kitapta da sikkeler, geniş bir şekilde izah edilmiştir.

Osman Turan'a ait "Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam medeniyeti" adlı eserde, İslam medeniyetleri tarihçesi ve Selçuklu döneminin kronolojisi hakkında bilgiler verilmiştir.

Bülent Arı editörlüğünde hazırlanan ve sikke bilimi üzerine çalışılmış bir diğer kitap “Anadolu’da Paranın Tarihi” adlı eserdir. Bu eser, sikkeler üzerine farklı konularda farklı makalelerin yer aldığı Nümizmatik bilimi konusunda önemli bir kaynaktır. Bahse konu eser içerisindeki Yılmaz İzmirli’ın “Anadolu Selçuklu Sikkeleri” adlı makalesi, Selçuklu sikkeleri konusunda önemli bir çalışma hüviyetindedir.

Sikkelerin tarihi ve Nümizmatik bilimi üzerine yazılmış önemli bir eser, Oğuz Tekin’in “Antik Nümizmatik ve Anadolu” isimli çalışmasıdır. Sabahat Altan’a ait “Grek sikkeleri” adlı çalışmada da sikkelerin tarihçesi üzerine durulmuştur.

Ulaşabildiğimiz bir diğer önemli kaynak ise, Atom Adalı tarafında kaleme alınan “150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri” adlı eserdir. Söz konusu eser hem devletler ve yöneticileri hem de bastırdıkları sikkeleri örnekler üzerinden ifade etmesi nedeniyle son derece önemlidir.

Gündegül Parlar tarafından yayınlanan “Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler” isimli kitabından, özellikle sikke üzerindeki süslemelerin ve bazı sembollerin anlamları hakkında oldukça istifade edilmiştir.

Nuri Pere tarafından kaleme alınan “Osmanlılarda Madeni Paralar” adlı eserde ise her ne kadar Osmanlı dönemi ile ilgili olsa da sikkelerle ilgili genel bilgiler içermesi bakımından son derece önemlidir.

2. SİKKENİN TARİHİ GELİŞİMİ VE ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ'NDE SİKKE

2.1. Sikkenin Tanımı ve Gelişimi

Sikke, sanat sözlüklerinde herhangi bir makinada üretilmeyip el araçlarıyla basılmış metal para¹ olarak tanımlanmasının yanı sıra, ağırlığı önceden ayarlanmış üzerinde darp edip tedavüle çıkaran otoritenin simge veya yazısının yer aldığı madeni para türü olarak tanımlanmıştır.² İslami dönem içerisinde paraya sikke denilirken, paralar topluluğuna ise meskukat adı verilmektedir.³

Sikke, Alman nümizmatlardan Kurt Regling tarafından ise ticarete ve günlük alışverişlerde ödeme aracı olarak kullanılan, ağırlığı ve içindeki değerli maden miktarı devlet tarafından üzerine konan resim ve yazılarla garanti altına alınmış küçük madeni bir parça olarak tanımlanmıştır.⁴

Bilindiği gibi insanoğlu öncelikle hayatını idame ettirebilmek amacı ile avcılık ve toplayıcılıkla uğraşmış ve daha sonra hayatlarını kolaylaştırmak için doğanın sunduğu maden ve materyalleri kullanıp geliştirerek yaşamlarını yüzyıllar boyunca sürdürmüşlerdir. Ancak zaman geçtikçe ihtiyaçların çoğalması neticesinde farklı kişiler veya topluluklar arasında değişirme yani takas yoluyla bu ihtiyaçlarını giderme yöntemine geçmişlerdir.

Değişirme yani takas yönteminde, insanlar avcılık, toplayıcılık ve yetiştiricilik faaliyetleri sonrasında elde ettikleri materyalleri, diğer topluluklarda yaşayan insanların elde ettikleri fakat kendilerinin elde edemedikleri diğer materyaller ile değiştirmişlerdir. Bir süre sonra takas yolu ile değiştirmek istedikleri maddelerin veya materyallerin karşılığını bulamadıklarında, takas etmek istedikleri ürünlere değer biçmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda herkes tarafından kabul gören kıymetli varlıklarını ortaya koyarak, takas etmek istedikleri asıl mallar ile değiştirmeye başlamışlardır. Araya vasıta koyma ve değer biçme yönteminde ise öncelikle sahip oldukları hayvanlar ortaya konulmuş olmalıdır. Para kelimesinin Latincedeki

---

¹Uğur Tanyeli ve Metin Sözen, *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011, s. 276.

²Oğuz Tekin, "Sikke", *İslam Ansiklopedisi*, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 179.

³Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 15.

⁴Sabahat Atlan, *1947-1968 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1976, s. 1.

karşılığına baktığımızda durum daha iyi anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi paranın Latince karşılığı Pecunia'dır. Bu kelime hayvan anlamına gelen Pecun kelimesinden türetilmiştir. Takas işlemlerinde önceleri hayvan kullanılmasından dolayı para kelimesi bu kelime ile irtibatlı olarak kullanılmış olmalıdır.⁵

Zamanla değer ölçüsü ve alışverişin başrolü olan ve günümüzde kullanılan para yerine ölçüt olarak kullanılan hayvanlardan vazgeçilmiş, hayvanların yerini madenler ve eşyalar almaya başlamıştır. Maden ve eşyalardan kasıt ise kap, kakak, metal kazan, yüzük, küpe, bilezik ve balta gibi eşyalardır. Madenlerin para yerine kullanılmasında uzak mesafe ticaretinin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. O dönemde altın veya gümüş kaynakları bakımından zengin bölgeler görünüşe göre ekonomi ve siyasi güce erişim ayrıcalığına sahiptirler.⁶

Sözü edilen kıymetli madenlerin diğer alışveriş araçlarına veya mallarına göre ayrıcalık ve avantajları vardır. Bu avantajlara sahip olması sebebi ile zaman içerisinde değiştirme vasıtası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu madenlerin külçe bazen de çubuk şeklinde olması, ağır ve hacimli olmaları gibi sebeplerle kullanımda kimi zorluklar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu zorluklar sebebi ile madenleri daha hafif ve küçük hale getirme ihtiyacı doğmuş bunun sonucunda tartılabilir, ölçülebilir şekillere getirilmesi gerekmiştir. Bu ihtiyaç, insanların mihenk taşını ve teraziyi bulmalarına vesile olmuştur. Zaman içerisinde bu külçeler, ortalama aynı şekil ve ağırlıkta olmalarını sağlamak maksadı ile çekiç, cendere ve presler kullanılarak yassı veya yuvarlak paralar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yöntem ile artık paraların ölçülebilir ve tartılabilir, hale getirildiği görülmektedir.⁷ Standart hale getirilen bu şekildeki yassı veya yuvarlak para şekli Akdeniz bölgesinde M.Ö. 10 yy. ve 7 yy. da kullanılmıştır. Kimi araştırmacılara göre ise benzer ölçü birimlerinin, Akdeniz bölgesinde kullanılmasından çok daha öncesinde, Mısır'da, Mezopotamya'da ve Hititlerde kullanıldığı ifade edilmektedir.⁸

Gaziantep'in İslâhiye ilçesine bağlı Zincirli 'de, Asur dönemine ait sikke benzeri nesnelere tespit edilmiştir. Sikke benzeri denilmesinin sebebi kazılarda disk şeklinde külçelerin ele geçirilmiş olmasıdır. Bu külçelerin bazılarında Arami dilinde Kral Barrekun'un adı yazılı olduğundan dönemin sikkeleri olarak değerlendirilebileceği

⁵Sabahat Atlan, *1947-1968 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, s. 1.

⁶Sabahat Atlan, *Grek Sikkeleri*, Sanat ve Arkeoloji Yayınları, Ankara 1976, s. 13.

⁷Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1968, s. 7.

⁸Sabahat Atlan, *Grek Sikkeleri*, s. 13.

düşünülmektedir. Sikkelerin ayar ve ağırlığını garanti eden damganın ise ilk olarak ne zaman uygulanmaya başlandığı tam olarak bilinmemektedir. Sikke ile ilgili yazılı bilgiler ilk olarak Heredotos ile Polluks'un eserlerinde görülmektedir. Bu eserlerde Lidyalıların sikke kullandıkları ifade edilmektedir. Nitekim Lidya bölgesindeki kazılarda elde edilen bulgular, sözü edilen bilgileri doğrulamaktadır.⁹

İlk sikkeler, İngiliz nüvizmatı Robinson'un, British Museum tarafından yürütülen 1904-1905 yılındaki Efes'te Artemis Tapınağı'nın temellerinde bulunmuştur. Birçoğu resimsiz olan bu sikkelerin M.Ö. 640 ila M.Ö. 630 yılları arasında basılmış olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁰ Lidyalıların kuruldukları coğrafi bölge itibari ile çok sayıda zengin yer altı ve yer üstü kaynaklara sahip oldukları düşünülmektedir. Özellikle bölgede yer alan Paktolos çayı, doğal altın ve gümüş alaşımı olan elektronların çok sayıda bulunduğu bir maden yatağıdır. Lidyalıların zenginlikleri bu çayda yer alan elektronlardan ve bölgede bulunan maden yataklarından ileri geldiği düşünülmektedir.¹¹

Elde edilen paralar gösteriyor ki sikke basımında en çok kullanılan madenler altın, gümüş, bakır, tunç ve yeşil altın denilen altın ve gümüşün karışımı olan Elektron'dur. Lidya'da bulunan Kresus Altın parayı icat edene kadar eski Yunanlılar paralarını Elektrondan kesmişlerdir.¹²

Lidya sikkeleri, sahip oldukları doğal kaynaklarda bulunan doğal elektrondan üretilen ve standart ağırlığa sahip bakla tanesi biçimindedir. Ön yüzleri önceleri düz, sonra çizgili, daha sonra ise resimlidir. Bu sikkelerin önemli bir kısmının yüzeyinde Lidya krallığının arması olan aslan başı vardır. Sikkelere figürler kalıpla basılmıştır.¹³ Solunda ise muhtemelen sikkeyi çıkaran kişiye atıfta bulunan bazı Lidya harfleri görülebilmektedir. Lidyalıların altın ve gümüş alaşımından elde edilen sikkeleri soluk sarı renktedir.¹⁴

---

⁹Oğuz Tekin, "Lydia, Krallığından Osmanlı İmparatorluğuna Anadolu'da Sikke Darbı", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 33-34.

¹⁰Sabahat Atlan, *1947-1968 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, s. 2.

¹¹Catherine Eagleton ve Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 13.

¹²Takiyy-üd-din Ahmed-il-Makrizi, *Eski ve İslami Paralar* (Çeviri: İbrahim Hakkı Konyalı), Gavsî Ozansoy Basımevi, İstanbul, 1946, s. 6.

¹³İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, s. 4

¹⁴Catherine Eagleton ve Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, s. 13.

Şekil 1: Lidya Kralı Kroisos Dönemine Ait Altın Sikke Örneği¹⁵

Anadolu’da üretilen ilk elektron sikkeler, Efes’te yapılan kazılar neticesinde de kanıtlanmıştır. M.Ö 561- 547 yıllarında elektronun arttırılması ile saf altın ve saf gümüş sikkelerin üretimi gerçekleştirilmiştir. Benzer teknik ile sikke basımı, Yunanlılar ve Romalılar tarafından da uygulanmıştır.¹⁶

Şekil 2: Lidya Kralı Kroisos Tarafından Basılan Sikke Örneği¹⁷

M.Ö. 6. yüzyılda Batı Anadolu kıyıları ve çevresinde yer alan kentler dışında Anadolu’nun diğer bölgelerinde bu tarihte sikke basımı görülmemiştir. M.Ö. 5 yy da sikke basımı giderek yayılmaya başlamış gibi gözükse dahi kıyı kesimlerinde yer alan koloniler kadar hızlı benimsenmemiştir. Bu da sikke basımının Batı Anadolu’nun kıyı kesimleri ile Karadeniz ve Akdeniz bölgelerindeki belli başlı kentlerde sınırlandırılmış olduğunu göstermektedir. Karadeniz bölgesinde 5. yy da ilk sikkenin Sinop’ta basılmış olduğu görülmektedir. Sikkenin daha geniş ve hızlı bir yayılış göstermesi ve Anadolu’daki pek çok kent tarafından benimsenmesi ancak M.Ö. 4. yüzyılda olmuştur. Nitekim Büyük İskender’in doğu seferi öncesinde Anadolu’da sikke darbeden kentlerin sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir.¹⁸

¹⁵Oğuz Tekin, *Konuşan Paralar & Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, ss. 12-13.

¹⁶Emel Geçkinli, “Tarih Boyunca Madeni Para Alaşımaları”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 28.

¹⁷Tekin, *Konuşan Paralar & Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri*, ss. 12-13.

¹⁸Tekin, *Konuşan Paralar & Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri*, s. 18.

İslam dininin ortaya çıkmasından sonra bu dini kabul eden topluluklar Bizans'ın altın soliduslarını yani Rumi dinarlarını ve Sasani gümüş dirhemlerini kullanmaya devam etmişlerdir. İçerdiği değerli madenlerden dolayı bu para birimlerini İslam ülkelerinde önemli alışveriş aracı olarak kullanımı sürmüştür. Bizans'ın ekonomik ve ticari gücünün azaldığı dönemde ise İslam devletlerinin altın dinarları daha önce Bizans soliduslarının oynadığı rolü üstlenerek Akdeniz çevresinde herkes için geçerli kabul edilen bir ödeme birimi olmuştur.¹⁹

2.2. Sikke Basım Teknikleri

Darphane sözcüğü, Darüddarp ve Darüsikke adlarıyla da anılmaktadır. Bu terkiplerde yer alan darp kelimesi Arapça olup vurma, çarpma gibi anlamlara gelmektedir. Hane kelimesi ise Farsça olup ev anlamına gelmektedir. Terim olarak darphane, vurularak para basılan yer anlamına gelmektedir. Sikke ise damga basmak için hazırlanmış kalıbı ifade etmektedir.²⁰

Eski çağlarda Yunan sikkelerinin basıldığı yerlere arkgyrokopeion denilmekteydi. Bu kelime ufak ve basit dükkân anlamına gelmekteydi.²¹ Sikkelerin basıldığı yer olan darphaneler ise eski çağda oldukça basit bir atölye durumunda idi. Erken dönemde basım tekniklerine insan elinin karıştığı andan itibaren şüpheli basımlar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle doğal elektronlardan üretilen sikkelerden sonra metalürji yani metal biliminin teknikleriyle elde edilen gümüş ve altın kullanılarak sikke basılmaya başlanmıştır. Bu şekilde teknik kullanılarak basılan sikkeler, şüphelerin önüne geçmek maksadı ile herkes tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır.

İlk darp makinesinin kullanıldığı 17. yy'a kadar sikke basma tekniğinde çok az değişiklik olmuştur.²² Eski bir darphanede üzerinde darp işinin yapıldığı örs, sikke pulunu ısıtmaya yarayan ocak, tartı ve sikkelerin döküleceği kalıplar, maşa ve çekiç gibi aletler bulunuyordu.²³

¹⁹Betül Sağıt. *Anadolu Darplı İslami Sikkelerde Yazı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2012, s.6.

²⁰Halil Sahillioğlu, "Darphane", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 501–505.

²¹Sabahat Atlan, *1947-1968 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, s.3.

²²Stafen Karwiese, *Antik Nüsmatiğe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995, s. 21.

²³İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, s. 6.

Sikkelerin basım teknikleri hakkında bilgi sahibi olmak, o sikkelerin tanımlanarak sınıflandırılmasını ve darp edilen sikke miktarının da belirlenmesini sağlamaktadır. Sikkelerin kenarlarının şekil ve kesiminden hangi teknikte yapıldığı anlaşılabilir. Ayrıca paraların kenarlarının kesilip değerlerinin düşürülmesi tehlikesine karşı da buraya çentikler yapmak, tırnaklar açmak ya da bir yazı kazımak gibi önlemler uygulanmıştır.²⁴

Sikke darbı, çekiç ile darp tekniği, döküm tekniği ve mekanik darp tekniği olmak suretiyle üç çeşitli yöntemle gerçekleştirilmiştir.

2.2.1. Çekiç ile Darp Tekniği

Sikke basılabilmesi için, ilk etapta sikke pulunun elde edileceği metalin hazır olması gerekmektedir.

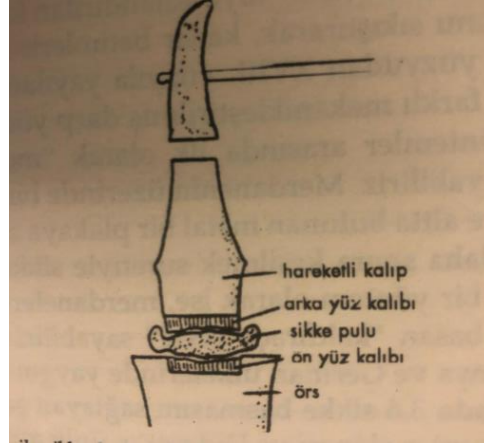
Dönem ne olursa olsun üretim, sikke pulunun hazırlanması, sikke kalıbının işlenmesi ve darp olmak üzere üç ana işlemden oluşmaktadır. Çekiç ile darp etme şu şekilde gerçekleşmektedir. Kalıpta bulunan şekil, figür, yazının her ne varsa üzerine geçirilmesi için hazırlanmış madeni pul, yani sikke pulu belirli kompozisyondaki külçelerden bir makas veya metal bir plakadan yuvarlak dilimler halinde, farklı yöntemlerle ayrılmakta, daha sonra ise işlenecek betim sikkeye darp edilmektedir.²⁵ Yalın bir üslupla bir diğer tanım ise, iki kalıp arasına yerleştirilen boş sikke pulunun üst kalıbına bir çekiç vurulması ile çekiç ile darp tekniği gerçekleşmektedir.²⁶

---

²⁴Ahmet Yuka, *Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bizans Sikkeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012, s.40.

²⁵Cecile Morrisson, *Antik Sikkeler Bilimi Nümitatik Genel Bir Bakış*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 69.

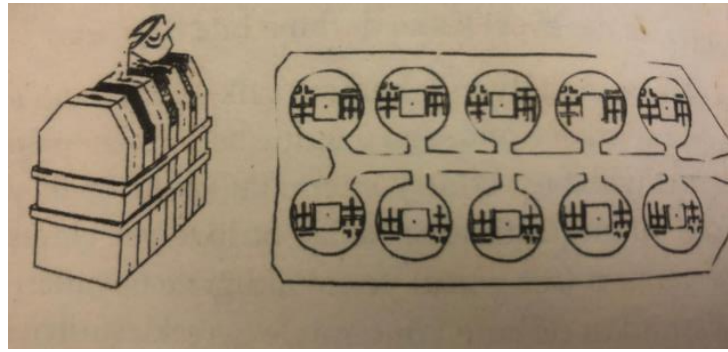
²⁶İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, s. 6.

Şekil 3: Çekiç ile Darp Tekniği (Cecile MORRISSON'dan, 2002)

2.2.2. Döküm Tekniği

Döküm tekniği, M.Ö. 4. yüzyıldan beri kullanılmakta olan bir teknik olup, zaman içerisinde Antik dönem Roma, 1890 yılına kadar basılan tüm Çin sikkeleri ve Rönesans döneminde basılan madalyonlarda kullanılmıştır. Döküm tekniği ile sikkenin üzerinde yer alması istenen yazı, resim veya figürler kalıp yüzeyine kazınır, sonrasında taş, pişmiş toprak veya metalden hazırlanmış bu kalıpların içerisine eritilmiş sıcak maden, kanallar yardımı ile aktarılarak soğumaya bırakılırdı.²⁷

Şekil 4: Döküm Tekniği (Cecile MORRISSON'dan, 2002)

Sikke ve madalyon yapımında ilk olarak kalıp içinde eritme, daha sonra ise önceden üzerine yer almasını istedikleri tasvirin bulunduğu kazınmış sikke kalıpları aracılığıyla darp etme yöntemi kullanılmıştır. Bu iki yöntem de antik çağdan günümüze kadar birlikte var olmuştur.²⁸ M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren taştan, pişmiş

²⁷Ahmet Namaz, *Ahlat Müzesi'nde Bulunan İlhaneli Dönemi Sikkeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2020, s. 40.

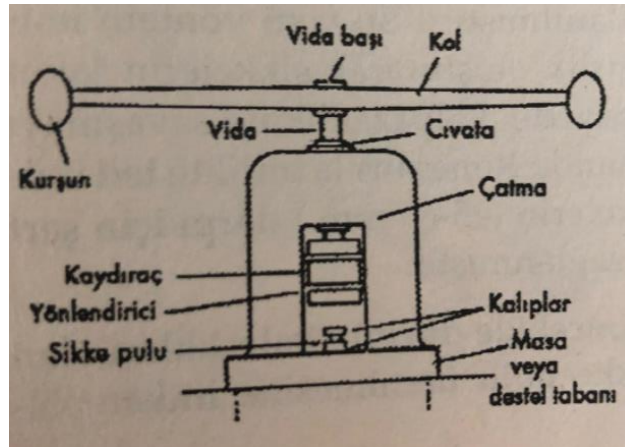
²⁸Morisson, *Antik Sikkeler Bilimi Nümitatik Genel Bir Bakış*, s. 67.

topraktan ya da bronzdan yapılmış döküm tablaları ya ana sikkeden ya da eyalet atölyelerine dağıtılmış sikke üretiminde kullanılan resmi kalıptan yapılmıştır.²⁹

2.2.3. Mekanik Darp Tekniği

Mekanik darp tekniği 15. yüzyıl sırasında gerçekleştirilen son ayarlamalar ile yavaş yavaş yayılmaya başlayan bir teknik olmuştur. Fransa'da mekanik darp 1643'den itibaren kullanılırken İngiltere'de 1662'de sadece madalyon üretimde kullanılmıştır. Bu yöntem çap ve ağırlık oluşturarak sikkelerin taklit edilmesini zorlaştırmıştır. Kesme ve hadde makinesi özellikle düzgün kalınlıkları olan yuvarlak sikke pulu üretilmesine olanak sağlamıştır.³⁰

16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar birçok mekanikleştirilmiş darp yöntemi kullanılmıştır. Bunlardan en önemli ikisi, merdaneli pres diğeri ise kaldıraçlı pres yöntemidir.

Şekil 5: Mekanik Darp Tekniği (Cecile MORRISSON'dan, 2002)

Merdaneli pres yönteminde bulunan sikke kalıbı, alttaki metal plakaya sikkeleri basar. Plaka yüzeyine basılan söz konusu sikkeler kesilmek suretiyle plakadan ayrılır. Kaldıraçlı pres yöntemi ise daha çok İspanya ve Germen ülkelerinde yaygın olmuştur. Kollarını birçok kişinin hareket ettirdiği içinde dik vidasıyla artan bir kuvvet ile basım işlemini gerçekleştiren dökme bir çatıya sahiptir.³¹

²⁹Zehra Demirel Gökalp, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara 2009, s. 6.

³⁰Gökalp, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, s. 7.

³¹Morisson, *Antik Sikkeler Bilimi Nüvizmatik Genel Bir Bakış*, s. 71-72.

2.3. Anadolu Selçuklu Döneminde Sikkelerde Kullanılan Malzemeler

Anadolu Selçuklu devleti zamanında üç malzemedenden de sikke örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; dinar olarak adlandırılan altın, dirhem olarak adlandırılan gümüş ve bakır olarak bilinen felstir.

2.3.1. Altın

Altın sikke bastırmak devletin maddi durumu ile doğrudan orantılı bir durum olduğundan, her devletin istediği zaman altın sikke bastırması mümkün olmamıştır. Ekonomik şartların iyi olduğu bir sürede bastırılabilen altın sikkelerin Anadolu Selçuklu devletinden ilk etapta I. Alaeddin Keykubad döneminde bastırıldığı biliniyordu. Ancak zaman içerisinde yapılan araştırmalar ve kataloglamalar ilk altın sikke yani dinarın 1178 yılında (Hicri 573) II. Kılıç Arslan zamanında Konya’da bastırıldığını göstermiştir. 1201 yılında (Hicri 597) ise II. Süleyman Şah’a ait elinde mızrak tutan atlı süvari tasvirli sikke gelmektedir. Hemen arkasından I. Keykavus’un Sivas’ta darp ettirdiği kare bordür içerisinde Abbasi halifeleri, sultan ve babasının ismi ile beraber Kelime-i Tevhid’in yer aldığı sikke I. Alaeddin Keykubad zamanından önce darp ettirilen dinarlar arasında yer almaktadır.³²

Şekil 6: Süleyman Şah Adına Konya’da Kesilen Dinar Örneği³³

Anadolu Selçuklu devletinde en fazla altın sikke bastıran Sultan I. Alaeddin Keykubad’dır. I. Alaeddin dönemine ait olup üzerinde Abbasi halifelerinin isimlerinin ve dua metinlerinin olduğu birçok altın sikke günümüze ulaşmış olup, kataloglardan yerini almışlardır.

³²Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s.70.

³³ Yaşar Bedirhan ve Berna Aksoy, “Orta Çağ Tarih Yazıcılığında Meskukatın Kullanımı ve Önemi” <http://www.sssjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=2485> (Erişim Tarihi: 05.12.2021)

Şekil 7: I. Alaeddin Keykubad Dönemi'ne Ait Altın Sikke Örneği³⁴

2.3.2. Gümüş

Zahmetli bir süreç neticesinde çıkarılan altın değerli bir maden olup, işlenmesi maliyetlidir. Gümüşün ise kolay bulunabilmesinin yanı sıra, uygun maliyetli ve az zahmetle işlenebilen bir maden olması sebebi ile Anadolu Selçuklu devleti tarafından tercih edilmesini sağlamıştır. Söz konusu sikkeler dirhem olarak adlandırılmıştır.

2.3.3. Bakır

Anadolu Selçuklu devletinde gümüş malzemeden sonra önemli ölçüde görülen malzeme bakır 'fels' tir. Devlet'in ilk kurulum zamanlarında diğer malzemelerden daha kolay elde edilen bir malzeme olması sebebiyle oldukça fazla kullanılmıştır.

2.4. Anadolu Selçuklu Darphaneleri

Anadolu Selçuklu Devleti tüm mücadeleler sonucunda yerleştikleri Anadolu topraklarında kendilerine ait bir darphanelerinin ve paralarının olması mevcutta var olan Büyük Selçuklu, Bizans ve Abbasi paralarını kullanmaya devam etmelerine sebep olmuştur. Tüm İslam ülkelerinde kullanılan ve model olarak alınan Abbasi sikkeleri o dönemde Anadolu Selçuklu Devleti içinde yaygın bir kullanım alanına sahip olmuştur. Zaman içerisinde Anadolu Selçuklu devleti sultanları adına basılan sikkelerde Abbasi sikkeleri örnek olarak alınmıştır.³⁵

Madeni paraları ifade etmek için kullanılan sikke sözcüğü Arapça kökenli bir kelimedir. Üzerinde mensubu olduğu devletin kendine has özelliklerini taşıyan mühür,

³⁴ Yaşar Bedirhan ve Berna Aksoy, "Orta Çağ Tarih Yazıcılığında Meskukatın Kullanımı ve Önemi" <http://www.sssjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=2485> (Erişim Tarihi: 05.12.2021)

³⁵ Ahmet Altıntaş, "Selçuklu Türkiye'sinde Para", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, s. 386.

isim, lakap ve unvanın bulunduğu bu sikkelerin bastırıldığı yerlere ise yine Arapça ve Farsça kökenli olan darphane adı verilmektedir.

Darphanelerde basılan sikkeler padişah, sultanlar veya herhangi bir otorite tarafından belirlenen ölçü ve ayara göre basılmıştır. Basım esnasında söz konusu kişilere ya da otoriteye özgü atıflar işlenmiştir. Önceden sikke basılan yerler küçük ve basit bir atölyeden ibaretken, zaman geçtikçe gelişerek içerisinde türlü işlemlerden geçerek oluşturulan paraların basıldığı bir merkez halini almıştır.

2.5. Anadolu Selçuklu Devleti Tarihçesi

Büyük Selçuklu devletinin temellerini oğuzların Kınık boyundan Selçuk Bey atmıştır. Selçuk Bey'in ölümünden sonra yönetime geçen torunları Tuğrul ve Çağrı Beyler belirli bir toprağa sahip olmak için Karahanlılar ve Gazneliler ile mücadeleye girişerek kısa sürede Horasan'a yerleşip önemli bir siyasi varlık haline gelmişlerdir. 1018 yıllarına doğru Çağrı Bey süvari kuvvetleri ile Anadolu'ya akınlar düzenlemiş, Türkmenlerle birlikte Van Gölünün kuzeyine kadar ilerlemişlerdir. Selçuklu ordusunun 1040 yılında Merv yakınlarındaki Dandanakan'da Gazneli ordusunu yenmesinden sonra Selçuklu devleti resmen kurulmuştur.³⁶

Anadolu Selçukluları ve beylikler hakkında Arap kaynakları büyük önem taşımaktadır. Ancak Anadolu'nun uzaklığı ve içinde bulunduğu şartlar, bu kaynakların içerisinde yer alan bilgilerin kaybolmasına ve yetersiz kalmasına sebep olmuştur.³⁷

Türkler 9. yüzyılın ilk yarısında obalar halinde Anadolu'ya girmeye başlamışlardır. Daha sonra 10. yüzyılda Büyük Selçuklu imparatorluğu döneminde yarı göçebe olan Türkler İran'ın yüksek yaylalarında görülmektedir. Bu yaylalar onların yaşadıkları Orta Asya ile Horasan bölgelerindeki iklim ve tabiat koşullarına çok benzerlikler göstermektedir. Moğol yayılmasına paralel olarak göç, 11. yüzyılda Batı Anadolu'ya doğru devam etmiştir. Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan'ın 1071 yılında Malazgirt'te Bizanslılara karşı kazandığı zafer bir dönüm noktası olmuş ve Türklerin Anadolu'ya girişleri hız kazanmıştır. Alp Arslan'ın ordusundaki Beylerin bazıları Anadolu'da büyük küçük olmak üzere çeşitli devletler kurmuşlardır. Bunların

---

³⁶Haşim Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya, 2004, s. 5.

³⁷Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, Ötügen Yayınevi, İstanbul 2009 s. 57.

en önemlisi Anadolu Selçuklu devletidir. Bu devletin kurucusu Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun torunu olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'tır.³⁸

Selçukluların 24 oğuz kabilesinden Kınık boyuna mensup Selçuklu hükümdar ailesinden Süleyman Şah,³⁹ Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmakla hem Anadolu'ya göçmüş Türkmenleri birleştirmiş hem de göçebe oğuzların daha büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmelerini sağlamıştır.

1075 yılında İznik'i başkent yapan Süleyman Şah, Antakya civarında savaşta ölünce dört sene boş kalan ve vekillerle yönetilen Selçuklu tahtına 1092 de oğlu I. Kılıç Arslan geçmiştir.

I. Kılıç Arslan 1096-1099 yılları arasında çeşitli nedenlerle İznik Bizans'ın eline geçmiştir. Bir zaman sonra toparlanan I. Kılıç Arslan üzerine gelen haçlı ordusunu mağlup ederek devletin gücünü yeniden tesis etmiştir. Kılıçaslan'dan sonra yerine oğlu I. Mesud Konya'da tahta çıkmıştır. Bu dönemde Anadolu birliğinin sağlanmasına odaklanılmış ve devam eden haçlı seferlerinde önemli başarılar kazanılmıştır. Daha sonra tahta çıkan II. Kılıçaslan'ın faaliyetleri Bizans İmparatorunu endişelendirmiş bunun sonucunda Bizans, Türkleri Anadolu'dan atma gayesiyle büyük bir orduyla Konya üzerine yürümüştür. Miryakefalon mevkiinde 1176'da yapılan savaşta galip gelen Anadolu Selçukluları artık Bizans'ın tehdidini tamamen ortadan kaldırmıştır.⁴⁰

I. Gıyaseddin Keyhüsrev beş yıl hükümdarlık yaptıktan sonra Rükneddin Süleyman Şah'ın oğlu III. Kılıçaslan tahta geçmiştir. Bir müddet sonra geri dönen I. Gıyaseddin Keyhüsrev yeğenini tahttan uzaklaştırarak kendisi ikinci defa tahta çıkmıştır.⁴¹

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üç oğlundan en büyüğü olan I. İzzeddin Keykavus 1211 yılında tahta geçerek 25 yaşında genç bir sultan olarak yerini almıştır.⁴²

Selçuklunun en kudretli hükümdarı olarak bilinen Alaeddin Keykubad 1220 yılında kardeşinin vefatından sonra tahta geçmiştir. İyi bir eğitim aldığı bilinen yeni hükümdar başta imar faaliyetleri olmak üzere pek çok alanda Selçuklu devletine

---

³⁸Yılmaz İzmirli, "Anadolu Selçuklu Sikkeleri", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 95.

³⁹Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, s. 55.

⁴⁰İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1972, s. 61.

⁴¹Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1996, s. 2.

⁴²Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* s. 85.

hizmette bulunmuştur. Hükümdarlığı döneminde deniz aşırı fetihler gerçekleştirilmiş ve yaklaşan Moğol tehdidine karşı tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla önemli kaleler imar edilmiş ve ordunun güçlü olmasına çalışılmıştır.⁴³ Alaeddin Keykubad H.634 (1237) yılında zehirlenerek vefat edince Selçuklular gerileme sürecine girmiştir.⁴⁴

Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev, babasından kalan güçlü bir devleti devralarak tahta çıkmıştır. Birtakım karışıklıkları iyi değerlendiren Moğollar 1243 yılında Kösedag savaşında Selçuklu ordusunu mağlup edince devletin birliği tamamen bozulmuştur.⁴⁵ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hayatını kaybetmesi üzerine Anadolu Selçuklu tahtına hak iddia edebilecek üç sultan adayı kalmıştır. Bunlar II. İzzeddin Keykavus, IV. Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad'dır. Devlet adamlarının kararı ile bu kardeşlerin en büyüğü olan II. İzzeddin Keykavus tahta çıkarılmıştır. Ancak kardeşler arası yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde Celaleddin Karatay'ın önerisi ile üç kardeş aynı anda tahta çıkartılmıştır. Celaleddin Karatay'ın refakatindeki üçlü saltanat sistemi, Karatay'ın ölmesiyle sona ermiştir. IV. Rükneddin Kılıç Arslan, II. Alaeddin Keykubad, III. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Gıyaseddin Mesud, III. Alaeddin Keykubad ve tekrar tahta geçen II. Gıyaseddin Mesud, hiçbir zaman Selçuklu Devletini eski itibarlı günlerine getirememişlerdir.⁴⁶

Moğol hakimiyeti döneminde Muinüddin Süleyman Pervane, Sahip Ata Fahreddin Ali gibi vezirler devlet yönetiminde etkili olmuşlardır. Bir ara Memlûklü sultanı Baybars Anadolu üzerinde hakimiyet kurmuşsa da 1308 yılında İlhanlı Abaka Han Selçukluların yönetimine son vermiş ve Beylikler devrinin başlamasına sebep olmuştur.⁴⁷

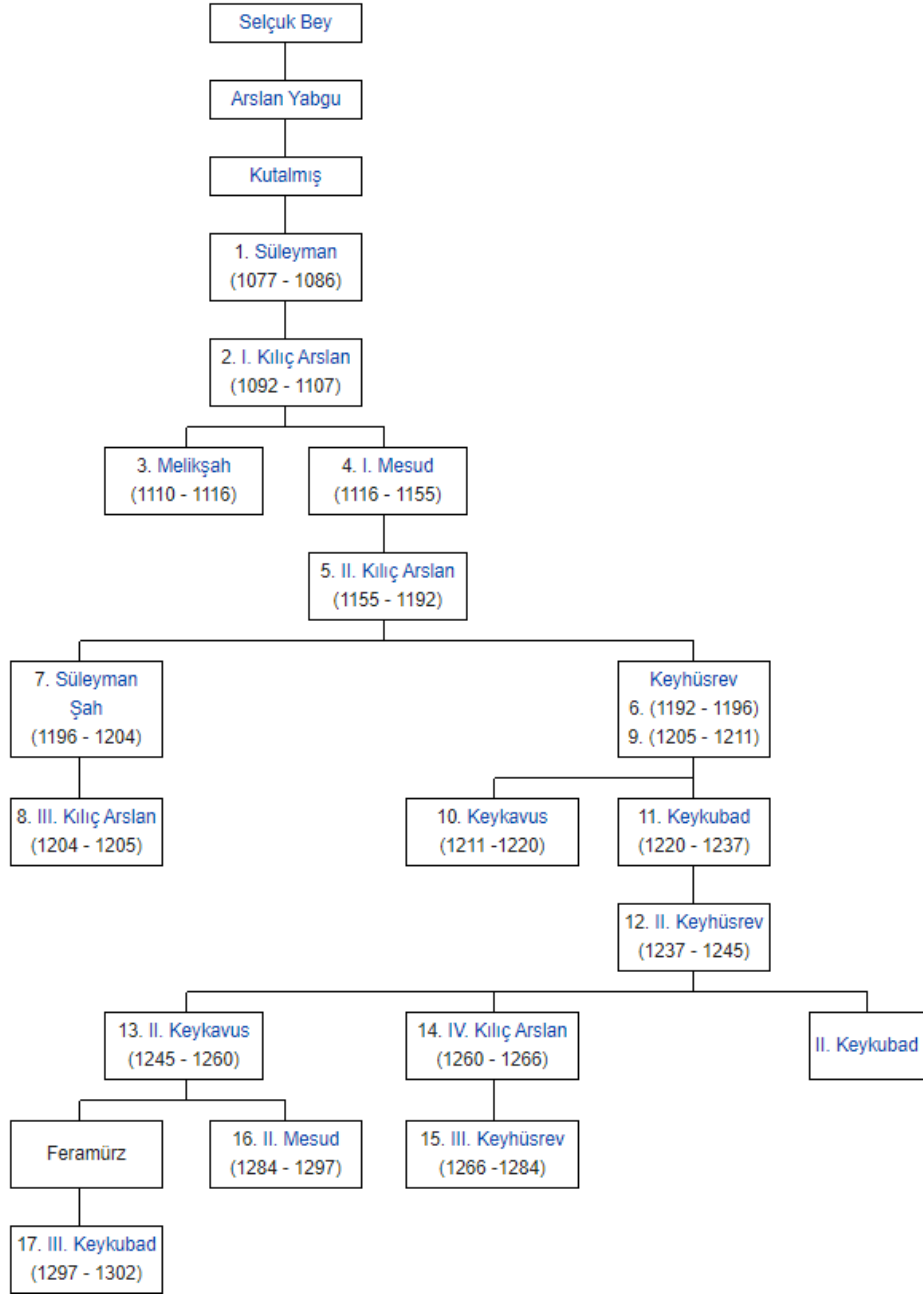
⁴³Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* s. 93-94.

⁴⁴Yılmaz İzmirli, *Anadolu Selçuklu Paraları*, İstanbul, 2010, s. 13.

⁴⁵Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* s. 121.

⁴⁶Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, s. 8.

⁴⁷Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, s. 8.

Tablo 1: Anadolu Selçuklu Dönemi Sultanları Soy Ağacı⁴⁸

2.5.1. Anadolu Selçuklu Sikkelerinin Tarihi Dönem İçerisindeki Gelişimi

İslamiyet'ten önce sikkeler İran'da Bağliye, Sevda-i Vafiye, Taberiye-i Utk, Bizans'ta Herakliye yahut Kayseriye adını almıştır. Araplar gümüşe dirhem, altına dinar, bakıra da fels adını vermişlerdir. İslamiyet'in ilk yıllarında, peygamber

⁴⁸ Yaşar Yüce ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. 1, Akdytkk Yayınları, İstanbul 1991, ss. 75-145

zamanında sikke basılmamış, o zamana kadar Araplar arasında tedavülde olan sikkeler kullanılmıştır.⁴⁹

Orta çağ İslam devletlerinde sikke basılması hakimiyet sembolü sayılabilecek kadar büyük önem arz etmektedir. İslamiyet'in ilk dönemlerinde para bastırılmayıp ticari ilişkilere ve coğrafi konumun getirdiği yakınlığa da bağlı olarak İslam coğrafyasının batı kısmında Bizans, doğu kısmında ise Sasani sikkeleri kullanılmakta idi. Belli mücadeleler sonucunda fethedilen topraklarda var olan darphaneler aynı şekilde kullanılırken darphanenin olmadığı yerlerde yeni darphaneler kurularak buralarda da Bizans ve Sasani sikkeleri basılmaya devam edilmiştir.⁵⁰

İlk İslami sikke basım işlemi Halife Abdülmelik b. Mervan zamanında gerçekleşmiştir. Önce Küfe'de Haccac, Abdülmelik'in emriyle ilk İslam dirhemini basmış, sonrada halifenin kendisi Şam'da dinar bastırmıştır. Ardından Mısır valisi Abdülaziz b. Mervan Fustat'ta dirhem darp ettirmiştir. Abbasiler zamanında, Samaniler, Gazneliler, Büveyhiler ve Selçuklular gibi özerk beylikler ve sultanlarda da kendi bey ve sultanları adına paralar basılmıştır. İlk zamanlar bakır ve gümüş sikkelerin üzerine darp yeri darbeden vali ile birlikte halifenin adı yazılmakta iken, Memun'a gelinceye kadar Emeviler ve Abbasiler altın sikkelerin üzerine darp yerini koymadıkları gibi kendi adlarını da yazdırmamışlardır. Ancak bundan sonra sikkelerin üzerine darp yeri ve hükümdarın adı konulup ülkenin doğu ve batı kesimlerinde altın ve gümüş para basılmaya başlanmıştır.⁵¹

677 yılında Emevi halifesi Abdülmelik döneminde fethedilen yörelerde daha önce kullanılan paraların cinsinde İslami paralar basılmıştır. Bizans'tan alınan bölgelerde "Arap Bizans" tipinde sikkeler, Sasanilerin hüküm sürmüş olduğu bölgelerde ise "Arap Sasani" tipinde sikkeler kullanılmıştır.⁵²

Gerek Antik gerekse İslami dönemlerde Anadolu'da darphanelerin kurulduğu bilinmektedir. Anadolu'ya kısmen de olsa hâkim olabilmiş devletler sikke darp etmişlerdir. Özellikle Anadolu, İlhanlı Devleti'nin, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ve

---

⁴⁹İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, C. 1, İstanbul 1971, s. 34.

⁵⁰Reyhan Şahin, *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Para Basım Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 17.

⁵¹Halil Sahillioğlu, "Darphane", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 215-216.

⁵²Atom Damalı, *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*, Nilüfer Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 14.

Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde iken darphane sayıları diğer devirlere nazaran oldukça fazladır.⁵³

Anadolu, doğu ve batı arasındaki ticari faaliyetlerinin en yoğun olduğu coğrafi bölgeler arasında olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında ise bu bölgede yoğun ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Anadolu'nun İpekyolu güzergâhında bulunmasının bunda payı oldukça büyüktür. Tüm bunların zirve noktasında Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı Alaeddin Keykubad döneminin olduğu bilinmektedir.⁵⁴ Ticari faaliyetlerin yoğunluğunun artması darphanelerin artmasına vesile olmuş ve Anadolu'da bulunan darphanelere yenileri eklenerek devam etmiştir.

Anadolu Selçuklu devletinde toplam kırk beş yerde para darp edilmiştir. Bunun on sekizi Selçukluların kendi mahallerinde, dördü Şehzade sancağında, yirmi üçü yerel müesseseler olarak kurulmuştur.⁵⁵

Bu merkezler, Aksaray, Alaiye, Alaşehir, Amid (Diyarbakır), Ankara, Antalya, Bafra, Bartın, Bayburt, Belveran (Kayseri ve Konya Civarı), Bitlis, Burdur, Burgulu (Isparta), Bünyan (Kayseri), Develi, Dımaşk (Şam), Dinar (Afyon), Duneysır, Kızıltepe, Durmuş (Konya yakınları), Eğirdir, El Cezire, Ermenek, Erzincan, Erzurum, Gümüşpazar (Amasya), Halep, Kastamonu, Kayseri, Konya, Hatun Hisar, Ladik (Denizli), Lulue (Ulukışla Hasangazi), Madenşehir (Diyarbakır), Madenpazar, Madenşehir (Karaman), Malatya, Mardin, Meyyafarigin (Silvan), Milad (Milas), Musul, Samasur (Bingöl), Samsun, Sandıklı (Afyon), Sarus, Sarıkavak, Sinop, Sis (Kozan), Sivas, Şarparaz ve Tokat'tır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde daha çok gördüğümüz ve oldukça önem arz eden yerler Konya, Kayseri ve Sivas merkezleridir. Kayseri, geçmişten bugüne kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmasının yanı sıra oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Antik dönemlere yapmış olduğu ev sahipliği ile beraber o döneme ait en büyük darphaneleri de içinde barındırmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi içinde aynı şekilde önemli bir merkez olma özelliğini devam ettiren Kayseri'de Selçuklu sikkelerinin basım sayısı oldukça fazladır.

---

⁵³Bilhan Akçaşar, "Haritalarla Türkiye'de Darphaneler", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 301.

⁵⁴Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara 2001, s. 23.

⁵⁵Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 23.

Süleyman Şah döneminden, meliklere kadar birçok Kayseri darplı sikkeye rastlanır. Kayseri darplı sikkelerin muntazam bir yazı istifine sahip olduğu görülmektedir.⁵⁶

Anadolu Selçuklu Devleti'nin bilinen iki büyük darphanesi Sivas ve Konya darphaneleridir.⁵⁷ Konya, antik dönem içerisindeki öneminden dolayı İconium olarak adlandırılmıştır. Konya, Anadolu Selçuklu dönemi ile beraber gerek şehir planlaması ve mimarisi gerekse kültürel anlamda tam bir Anadolu Selçuklu devleti başşehri olmuştur. Maneviyatı ile hala adından söz ettiren Konya şehri, tarihin aydınlanmasında birçok döneme katkı sağlamıştır. Şehrin merkezi konumunda yer alan sokak ve mahallelerin mimari dokusunda dahi bu katkıları gözlemlemek mümkündür. Sivas, konumu itibarıyla birçok ticaret yolunun kesiştiği noktada yer almaktadır. Antik dönemde Sivas'ın adı "Sebasteia" olarak geçmektedir.⁵⁸

Anadolu Selçuklular döneminde Anadolu, doğu ile batı arasında ticari ve kültürel faaliyetlerin en yoğun olduğu merkez durumunda olmuş, ipek yolu, Azerbaycan Erzurum üzerinden, Mezopotamya Diyarbakır Malatya üzerinden, Halep Elbistan istikametinden geçmiştir. Refah seviyesi ticaretle yükselen bu dönemde Anadolu baştan başa kervansaraylarla donatılmıştır. Ticaret yolları üzerinde kurulan bu kervansarayların sayılarının sürekli artıyor olması sonucunda ihtiyaca paralel şekilde darp merkezleri de doğrudan çoğalmıştır.

Anadolu Selçuklu devletinin ilk dönemlerinde Bizans ve diğer İslami devletlerin sikkeleri kullanılmıştır. Bu dönemden günümüze gelen en erken sikkeler 1116-1155 yıllarına tarihlendirilmekte olup söz konusu sikkeler I. Rükneddin Mesud döneminde basılmış olmalıdır.⁵⁹

I. Alaaddin Keykubad döneminde Anadolu da altın ve gümüş bolluğu yaşanmıştır. İlk Anadolu Selçuklu sultanları zamanında Bizans ve İslam memleketlerine ait sikkeler basılmakta iken Selçukluların ekonomik yükselişlerine paralel olarak gümüş ve altın paralar basılmış, ayarlarının yüksekliği ile Anadolu altın

---

⁵⁶Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 30.

⁵⁷Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 34.

⁵⁸Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 34.

⁵⁹Betül Teoman, "Konya darplı Anadolu Selçuklu Sikkeleri", *Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı Konya Kitabı XVI Konya Ticaret Tarihi*, ed. Abdulkadir Buluş ve Caner Arabacı, KTO Yayınları, Konya 2018, s. 147.

ve akçelerinin (dinar ve dirhem) yabancı memleketlerde ilgi ile aranmasına ve rağbet görmesine neden olmuştur.⁶⁰

1280 yılından sonra II. Mesud döneminde çok miktarda resimli bakır fulus (fels) darp edilmiştir. Anadolu Selçuklu devleti dirhem olarak adlandırdıkları gümüş sikkelerin en tanınmış olanı “Şir-i Hurşid” olarak bilinen güneş ve aslan figürlü sikkelerdir. Bu sikkelerdeki tasvirler, genellikle profilden verilmiş bir aslan ve onun üzerinden yükselen bir daire içerisindeki insan sureti şeklinde olup, dairenin çevresinden etrafa yayılan çizgiler güneş ışınlarını temsil etmektedir.⁶¹ Boşlukları doldurmak için ay yıldız, çark gibi çeşitli motiflerde sikkelerde yer alır.⁶² Anadolu Selçuklulardan günümüze ulaşan ilk altın sikkeler ise II. Kılıç Arslan döneminden kalmıştır.⁶³

IV. Kılıç Arslan’ın ilk iktidarı döneminde sultanı at üzerine gösteren bir sikke Selçuklu hakkalarının sanatlarının en zirvede olduğu dirhemleridir. Sultan kıyafetleri gibi birçok detay özenle işlenmiştir. Anadolu Selçuklu dirhemlerine genellikle Kur’an-ı Kerim’den ayetler, Kelime-i Tevhid, halife adları gibi unsurlar konulmuştur. Dikkatlice incelendiğinde 1219 yılından 1242 yılına kadar sikkelerde yalnız halife adı yer alırken 1242 yılından 1258 yılına kadar halife isimlerinin yanına Kelime-i Tevhid ibaresi de sikkelerde yerini almıştır.⁶⁴

Anadolu Selçuklu sikkelerinde 1265 yılından sonra, yazılarda farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıkları şu şekilde özetleyebiliriz: Ön yüzde sultan adı ve künyesi yer almıştır. Arka yüzün ortasında, “el-minnetüllillah”, “el-mülkilillah”, “el-azametüllillah” gibi muhtelif dua kelimeleri yer almış bu yazıların etrafında ise darp yeri ve tarih ibareleri darp edilmiştir. 13. yüzyıl sonunda zayıflayan Selçuklu devletinin dirhemlerinin büyük bir bölümünü, kurulma aşamalarını neredeyse tamamlamış olan Anadolu beylikleri darp etmiştir.⁶⁵

1298 yılından itibaren Anadolu’da bütün dirhemler, İlhanlı Gazan Mahmud’un uygulamaya soktuğu para reformu ile belirlenen sikkeler şeklinde darp edilmiştir. 1299

⁶⁰ Gültekin Teoman, vd., *Anadolu Selçuklu Figürlü Dirhemleri*, İzmir, 2009, s. 4.

⁶¹ Hayrünissa Turan, “*Şir ü Hurşid Tasvirinin Kökeni Ve İçeriğine Dair Düşünceler*”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/51, 2017, s. 1.

⁶² İzmirliler, “*Anadolu Selçuklu Sikkeleri*”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, s. 100.

⁶³ İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, s. 51.

⁶⁴ İzmirliler, “*Anadolu Selçuklu Sikkeleri*”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, s. 100.

⁶⁵ İzmirliler, “*Anadolu Selçuklu Sikkeleri*”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, s. 100.

yılında hem Selçuklular hem de İlhanlılar Anadolu’da birçok yeni darphane açmışlardır ve birçok sikke darp etmişlerdir. 1296-1298 yıllarında Gazan Mahmud’un para reformundan sonra darp edilen bazı sikkelerde Selçuklu III. Alladdin Keykubad ile İlhanlı Gazan Mahmud’un isimlerini beraber görmekteyiz. Bunlara müşterek sikke denmektedir.⁶⁶

Anadolu Selçuklu devletinde altın sikke yani dinar çok az darp edilmiştir. Bu altınlar üç kategoride sınıflandırılmıştır. Bir ülkenin hakanına verilmek üzere darp edilmiş olan Madalyon, sultanın bir kimseye mükâfatlandırmak amacıyla verilen ağır dinar ve Eyyübi ve Bizans sikkelerinin ağırlıkları örnek alınarak darp edilen standart dinardır. Anadolu Selçuklu hakkakları, başka hiçbir yerde görülmemiş bir uygulama olan Arapça yazıyla yazılan tarih kelimelerini kısaltarak, rakamlardan “Selçuklu divani yazı tarzını” yaratmışlardır.⁶⁷

Anadolu Selçuklu sikkelerinin gelişimine bakıldığında sanatsal anlamda oldukça önemli sikkeler darp ettiklerini söylemek mümkündür. Kuruluş devrinden çöküş devrine kadar büyük bir titizlikle basılan sikkeler gerileme ve çöküş döneminde bu özelliklerini kaybetmişlerdir.

2.5.2. Adına Sikke Basılan Anadolu Selçuklu Devleti Sultanları

Anadolu Selçuklu Devleti kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman ile I. Kılıç Arslan dönemlerine ait sikke örneklerine rastlanmamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluş tarihi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Darp edilen paralara bakılarak bir tarihlendirme yapıldığında devletin kuruluş tarihini 1075-1081 olarak ifade edebiliriz. Zira para basmak bir devletin bağımsızlık sembollerinden biridir.

Anadolu Selçukluları başlangıçta ele geçirdikleri bölgelerde bastırılan Bizans paralarını kullanmışlardır. Danişmendliler de aynı şekilde Bizans paralarını kullanmışlardır. Gümüştekin Gazi ilk kez Türkmen parası bastırmıştır. Bundan bir süre sonra Selçuklu sultanı I. Mesud ilk Selçuklu paralarını darp ettirmiştir.⁶⁸

Selçuklu döneminde dinar ve dirhem adlı para birimleri kullanılmıştır. Dinarlar mısır örfi miskalinden daha ağır ve 3.72 – 5.40 gr ağırlığındaydı. 1 dinar 10 dirheme, 1 dirhem ise 2 yarım dirhem veya 4 adet çeyrek dirheme eşittir. İlk altın ve gümüş

⁶⁶İzmirlier, “Anadolu Selçuklu Sikkeleri”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, s. 101.

⁶⁷İzmirlier, “Anadolu Selçuklu Sikkeleri”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, s. 102-105.

⁶⁸ Oğuz Tekin, “*Ortadoğuda ve Osmanlılarda Altın Para*”, *Altının İktidarı İktidarın Altınları*, İstanbul, 2004, s. 83.

parayı II. Kılıç Arslan bastırmıştır. Bol miktarda bakır para darbı da yapılmış olup bu bakırlarda ağırlık ölçüsü standart değildir. 1-12 gr. aralığında basılan bakır paralara fels, dirhem, mangır, vb. isimler verilmektedir.⁶⁹

Anadolu Selçuklu sikkelerinde genellikle darp ettirenin adı, unvanı, babasının adı, lakabı, künyesi, diğer sıfatları ile tanınan halifenin adı ve unvanına yer verilmiştir. Ayrıca besmele, Kelime-i Tevhid, belli bir ayet ya da hükümdarın gücünün üzerinde asıl gücün Allah olduğunu ifade eden cümlelere yer verilmiştir.⁷⁰

Rükneddin Mesud 1116-1155 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. İlk kesilen sikke bu dönemde kestirilmiştir. Bir yüzünde Bizans kralının tasvirine diğer yüzünde ise Selçuklu unvanına yer verilen sikke Bizans sikkesi devamı özelliği taşır.⁷¹ Bu sikkede isim, lakap ve hükümdarın unvanı, Es-Sultanü'l-Muazzam Mesud bin Kılıç Arslan şeklinde ifade edilmiştir.⁷²

II. Kılıç Arslan döneminde ilk altın ve gümüş sikke bastırılmıştır.⁷³ Bu döneme kadar Bizans ve İslam ülkelerinin sikkeleri kullanılırken II. Kılıç Arslan döneminden sonra kendine has özellikleriyle Anadolu Selçuklu sikkeleri resmen basılmaya başlanmıştır.⁷⁴ II. Kılıç Arslan'ın sikkelerdeki isim, lakap ve unvanı, Sultanü'l-Muazzam İzzeddin Ve'd-Din Kılıç Arslan bin Mesud' şeklindedir.⁷⁵

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1192-1296 yıllarında hüküm sürmüştür. Başarılı bir saltanat dönemi geçiren Keyhüsrev, hem sultanın adını hutbelerde okutmuş hem de sikke bastırmıştır. Bu dönemde sultan isimlerinin yanı sıra mahlasları da yazılmıştır. Figür olarak da süvari resimlerine yer verilmiştir.⁷⁶ I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in isim, lakap ve unvanı ise, Es Sultanü'l-Muazzam Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din Ebu Feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan şeklindedir.⁷⁷

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın 1196-1204 yılları arasında basılan sikkeleri Ermenilerle yaptığı savaşlar hakkında bilgiler içermektedir.⁷⁸ II. Süleyman Şah'ın

⁶⁹Koray Gürleyuk, *Sivas Sikkeleri*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2017, s. 65.

⁷⁰Sadi Süleyman Kucur, "Türkiye Selçuklu Sikkelerinde Unvan, Lakab ve Künyeler", Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Nüsmatik Kongresi (25-28 Şubat), Antalya, 2013, s. 361.

⁷¹Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 13.

⁷²Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 46.

⁷³İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, s. 51.

⁷⁴Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 14.

⁷⁵Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 48.

⁷⁶Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 14-15.

⁷⁷Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 66.

⁷⁸Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 15.

sikkelerinde kullandığı isim, lakap ve unvanı ise, Es-Sultan El-Kahir Rükne'd-Dünya Ve'd-Din Ebu'l-Feth Süleyman Şah bin Kılıç Arslan Nasr Emirü'l-Mü'minin Burhanü Emirü'l-Mü'minin şeklinde yerini almıştır.⁷⁹

I. İzzeddin Keykavus, Gıyaseddin Keyhüsrev'in üç oğlundan en büyüğü olup 1211- 1220 yılları arasında genç yaşta tahta çıkmıştır. Bu dönemde I. İzzeddin Keykavus, Sinop'u Ermenilerden almıştır. Ermeniler ile yapılan anlaşmalar sonucunda ticaret yollarıyla beraber müşterek sikke bastırılmıştır. Sikkenin bir yüzünde Selçuklu sultanının adı diğer yüzünde ise Ermeni Kralının resmi bulunmaktaydı. Sahil şehirlerindeki başarısından dolayı kendisine Es-Sultanü'l-Berr ve'l-Bahreyn ünvanı verilmiştir.⁸⁰ Sikkelerde "Es-Sultanü'l-Galip İzze'd-Dünya Ve'd-din Ebu'l-Feth Keykavus bin Keyhüsrev" isim, lakap ve unvanı olmuştur.⁸¹

Alaeddin Keykubat'ın sikkelerdeki isim, lakap ve unvanı: Es-Sultanüs'l-Azam zillullah-i fi'l-Alem Alaed – Dünya Ved Din Ebu'l-Feth Keykubad bin Keyhüsrev'dir. Basılan sikkelerde bu isim, lakap ve unvan kullanılmıştır.⁸²

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1237 yılında Alaeddin Keykubad'ın ölümünden hemen sonra tahta çıkmıştır. Dönemin Halep hükümdarı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev adına sikke bastırmıştır. Bu dönemde Sadettin Köpek'in ölümü üzerine devlet tekrar toparlanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda Selçuklu Devletine bağlılıklarını bildiren Eyyubi Melikleri, Trabzon Rum ve Ermeni hükümdarları ile Bizans Devleti, Keyhüsrev adına sikke bastırmışlardır.⁸³ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in isim, lakap ve unvanı sikkelerde Es-Sultanü'l-Azam Zillu'llahi fi'l-Alem Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din Ebu'l-Kasım Emiru'l-Mü'minin Keyhüsrev bin Keykubad olarak yer almıştır.⁸⁴

II. İzzeddin Keykavus 1246 yılında ilk, 1257'de ise ikinci sultanlık dönemini yaşamıştır. Bu süreçte bastırdığı sikkeler gayet muntazam olup Selçuklu sikkelerinin iyi örneklerindedir. Sikkelerde görülen Es-Sultanü'l-Azam İzze'd-Dünya Ve'd-Din Ebu'l-Feth Kasım Emiru'l-Mü'minin şeklindeki ifadeler sultanın isim, lakap ve unvanıdır.⁸⁵

⁷⁹Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 70.

⁸⁰Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 17.

⁸¹Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 86.

⁸²Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 94.

⁸³Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 18.

⁸⁴Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 122.

⁸⁵İbrahim Artuk ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, s. 148.

Rükneddin Kılıç Arslan Sivas'a gelerek hükümdarlığını ilan etmiştir. Kendisine Erzincan, Kayseri, Malatya, Harput ve Amid verilmiştir.⁸⁶ Sultanın sikkelerde kullandığı isim, lakap ve unvan, Rükne'd-Dünya ve'd-Din Es-Sultanü'l-Azam Emirü'l-Müminin Kasım şeklindedir.⁸⁷

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad Anadolu Selçuklu devletinde müşterek bir saltanat dönemi sürdürmüşlerdir. Bu dönemde üç kardeş adına dinar, dirhem ve felsler bastırılmıştır.⁸⁸ Es-Sultanü'l-Azam İzze'd-Dünya Ve'd-Din Rükne'd-Dünya Ve'd-Din Alaeddünya ve'd-din Emirü'l-Mümi'nin dönemin sikkelerindeki lakap ve unvanlardır.⁸⁹

---

⁸⁶Gürleyuk, *Sivas Sikkeleri*, s. 100.

⁸⁷Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 160.

⁸⁸Gürleyuk, *Sivas Sikkeleri*, s. 105.

⁸⁹Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s. 164.

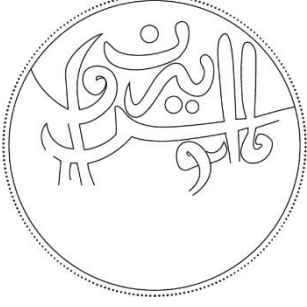

3. SAMSUN ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİNDE YER ALAN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİKKELERİ (KATALOG)

Karadeniz Bölgesinin Orta Karadeniz bölümünde yer alan Samsun şehrinin merkezinde ve il fuar alanında bulunan müze, 19 Mayıs 1981 tarihinde ziyarete açılmıştır. Müzede Samsun ve çevresinden toplanan arkeolojik ve etnografik eserler sergilenmektedir.

Arkeolojik bölümünde ilk Tunç Çağı, Hitit, Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlenen bronz, pişmiş toprak kemik eserler sergilenmektedir. Bunlar arasında bronz atlet heykeli, Eski Tunç Çağına ait ameliyat edilmiş kafatasları, Antik Amisos kenti buluntuları, Roma İmparatoru Alexander Severus zamanında yapılmış Amisos mozaïği, Amisos mezar odasından çıkan hazineler, Helenistik çağa ait kalıntılar bulunmaktadır. Ayrıca müzede Klasik Helenistik, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Ahlatşah, Anadolu Selçuklu, Artuklu, Büveyhi, Eretna, Eyyübi, Hind-Türk İmparatorluğu, İlhanlı, İran Şahları, İsfendiyaroğulları, Memlük ve Osmanlı dönemi sikkeleri yer almaktadır.

Samsun Müze Müdürlüğü İslami Dönem sikke envanter defterlerinde 1/1/1969–2019/8 (s) no arası toplam 3883 tane İslami döneme ait sikke kaydı bulunmakta olup 1 tanesi devir (2-29/1995) dir. Mevcutta İslami dönem sikke sayısı 3.882 adet olup, 3815 adedi depoda, 67 tanesi Bafra müzesinde sergilenmektedir. Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkeler, numaralara ayrılan envanter defterlerinde karışık bir biçimde bulunmaktadır. Defterler arasından tarama yöntemi ile Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleri tespit edilmiştir. Hazırlamış olduğumuz tez çalışmasına konu olan sikkeler aşağıda yer almakta olup, liste içeriğinde sikkelerin saltanat dönemi, darp yeri, ağırlığı, ölçüsü, madeni, çizim, açıklama, ön yüz ile arka yüz de yer alan yazı içerikleri, motif ve figürlere dair açıklamalar bulunmaktadır.

Katalog: 1

Katalog No/1	Müze Envanter No: 1-6-1970		
Saltanat Dönemi: Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi		
İnceleme Tarihi: 17.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır	
Ağırlık: 2,4 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö Aslan tasviri			
	Şekil 8	Şekil 9	
A			
	Şekil 10	Şekil 11	
Ö			
A			
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünün büyük noktalı bir inci dizisi ile çevrili olduğu düşünülmektedir. Darp sırasındaki kaymadan dolayı figür ve bezemeler anlaşılmamaktadır. Şaha kalkmış bir aslanın kuyruk ve bacakları dinamik bir şekilde tasvir edilerek, bacaklarının tam orta kısmına ve kuyruğunun alt kısmına üç nokta şeklinde bezeme uygulandığı görülmektedir. Sikke genel anlamda zamanın etkisiyle oldukça yıpranmış, varsa yazı ve figürler silinmiş, sol kenarında kırık meydana gelmiştir.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde ise sikkayı çevreleyen bir inci dizisinden bahsetmek mümkündür. Bunun yanı sıra sikkede belirgin durumda olan bir satır yazı kuşağı bulunmaktadır. Geri kalan kısımlar silinmiş ve oksitlenmiş olduğundan yazılar okunmamaktadır.			

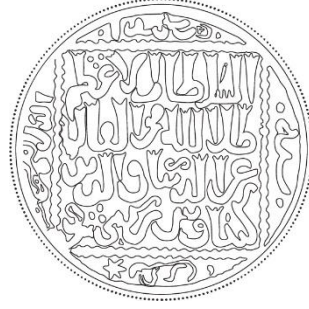

Katalog: 2

Katalog No/2		Envanter No: 1-9-1970	
Saltanat Dönemi: II. Rükneddin Süleyman Şah Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 17.03.2020	Darp Yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır	
Ağırlık: 7 gr.	Ölçü: Çap 26 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö	Mızrak tutan atlı süvari		
		Şekil 12	Şekil 13
A	El-Mülkü Lillâh .... Süleyman Şah bin Kılıç Arslan		
		Şekil 14	Şekil 15
Ö			
A	الملك لله ... سليمان شاه بن قلیح ارسلان		
<p>Ön yüz: Bakır madeninden yapılan Selçuklu sikkesinin ön yüzünde, elinde mızrak tutan bir atlı süvari motifi yer almaktadır. Sikkenin hemen sol tarafında altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Sikkenin darp esnasında kaymasından dolayı sikkeyi çevreleyen inci dizisi bordürün bir kısmı sikke yüzeyinde gözükmemektedir. Atlı süvari motifinde yer alan atın yelesi ve hareketleri ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Özellikle ön ayakları hareket eder şekilde resmedilen atın tasviri ilgi çekicidir. Sikke genel olarak oksitlenmeye ve renk değişimlerine maruz kalmasına rağmen ciddi bir hasar oluşmamıştır. Yalnızca darp esnasında bir miktar kayma olduğundan sikkenin formunda bozulmalar görülmektedir.</p>			
<p>Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde yatay olarak uzayan üç satırlık yazı kuşağı yer almaktadır. Arka yüzde söz konusu yazı kuşağı dışında sikkeyi çevreleyen inci dizisi bordür ile tepelik kısmına yerleştirilen rumi motifi de bulunmaktadır. Sikkenin bu yüzeyinde de oksitlenmeler ve kenar kısımlarında darp tekniği sebebiyle eksiklikler görülmektedir.</p>			

Katalog: 3

Katalog No/3		Müze Envanter No:1-10-1970	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 17.03.2020		Darp Yeri: Sivas	
Ağırlık: 2.7 gr.		Ölçü: Çap 23,5 mm.	
		Madeni: Gümüş	
		Şekil: Düzgün olmayan dairesel	
Ö	El Mülkü Lillah		
		Şekil 16	Şekil 17
A	La İlahe İllallah		
		Şekil 18	Şekil 19
Ö	لا ملك الله		
A	لا اله الا الله		
Ön yüz: Sikkenin orta kısmında yer alan dairesel bordürün içinde ikinci bir altı dilimli bordür bulunmaktadır. Yonca şeklindeki bu bordürün iç kısmında ise yazı kuşağı bulunur. Dairesel bordür çevresinde sikkeyi çevreleyen çoğu silinmiş yazı kuşağı görülmektedir. Muhtemelen süs eşyası olarak kullanılması amacıyla kenarında bir delik açılmıştır. Sikkenin zaman içerisinde biraz bozulduğu ve tahrip olduğu anlaşılmaktadır.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzeyinin tepe kısmında kıvrık dal motifi vardır. Bitkisel karakterli bu süsleme madalyon şeklinde yüzeyi dolanmaktadır. Süslemenin ortasına yazı yerleştirilmiştir. Yazı nihayetinde ise ortasında saadet düğümü ve aynı zamanda uğur figürü olarak da bilinen süsleme unsuru bulunmaktadır. Sikke azda olsa tahribata maruz kaldığından üzerinde yer yer ezilmeler mevcuttur. Aynı şekilde yazıda da bazı silinmeler olduğu anlaşılmaktadır.			

Katalog: 4

Katalog No/4	Müze Envanter No: 1-11-1970	
Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykavus Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 17.03.2020	Darp Yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.7 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö La İlahe İllellah Muhammedun Rasulullah El-İmamul'- Mustasım Billah Emirul'l- Mü'minin Sene ... Aşr Ve Sittemie Sene ... Ve Erbaîn ve Sittemie		
	Şekil 20	Şekil 21
A Es-Sultanu'l- Azam Zıllullahi Fi'l- Alem Izzu'd-Dünya Ve'd-Dîn Keykubad B. Keyhüsrev Duribe Bi Sivas Ed-Dirhem Sene ... Duribe Bi Sivas Ed-Dirhem Sene		
	Şekil 22	Şekil 23
Ö	لا اله الا الله محمد رسول الله الامام المستعصم بالله أمير المؤمنين سنة ... عصر و ستمائة... و أربعين و ستمائة	
A	السلطان أعظم ظل الله في العالم عز الدنيا و الدين كيقباد بن كخسرو... ضرب بسواس الدرهم سنة... ضرب بسواس الدرهم سن	
Ön yüz: Dairesel forma sahip sikkenin ortasında tek sıra halinde uzayan diyagonal karelerin oluşturduğu bordürle kare çerçeve meydana gelmiştir. Çerçeve içerisinde dört satır yazı yer almaktadır. Noktalı Dikdörtgen alanın çevresindeki dört boşlukta ise birer satır kufi yazı görülmektedir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde, ön yüzünde olduğu gibi dört satır yazı kufi yazıyı çevreleyen kalın noktalı dikdörtgen bulunmaktadır. Yine bordürün ön yüzündeki gibi çevresinde de düzensiz tek satırlık dikey ve yatak yazı kuşağı yer almaktadır.		

Katalog: 5

Katalog No/5		Müze Envanter No: 1-1-1971	
Saltanat Dönemi: Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 18.03.2020		Darp Yeri: Bilinmiyor	
Ağırlık: 2.3 gr.		Ölçü: Çap 24 mm.	
		Madeni: Gümüş	
		Şekil: Düzgün olmayan dairesel	
Ö	La İlahe İllellah Vahdehu La Şerike Leh		
		Şekil 24	Şekil 25
A	...		
		Şekil 26	Şekil 27
Ö	لا اله إلا الله وحده لا شريك له		
A	...		
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünde kare düz bir bordür ve bordürün içerisinde beş satır kufi yazı kuşağı yer almaktadır. Bordürün dış kısmının dört köşesinde dikey olarak sıralanmış birer satır yazı kuşağı bulunur. Sikke gümüş malzemeden oluşturulmuş olup kenar kısımları zamanın etkisiyle yıpranarak yivlenmiştir. Bundan dolayı yazıların bir kısmı silinmiş vaziyettedir.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzeyinde inci dizisi bordür içerisinde yer alan beş satır yazı yatay olarak zemine darp edilmiştir. Kufi hatlı yazının alt kısmında iki adet altı kollu yıldız motifi dikkat çekmektedir.			

Katalog: 6

Katalog No/6	Müze Envanter No: 1-2-1972	
Saltanat Dönemi: Üç Kardeşin müşterek Saltanat dönemi (II. Alaeddin Keykubad- IV Rükneddin Kılıç Arslan- II. İzzeddin Keykavus) Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 18.03.2020	Darp Yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Dairesel
Ö La İlahe İllallah Muhammedun Rasûlüllâh el-İmâm Musta'sım Billâh Emirul Mü'minîn duribe bi Sivas sene .... sittemie		
	Şekil 28	Şekil 29
A Es-Selatin'ül Eâzım, İzzuddünya Veddin Kaykâvus ve Rükneddünya Veddin, Kılıç Arslan Ve Alauddünya, Veddin Keykubad Benü, Keyhüsrev Berâhinu Emiri'l- Mu'minîn		
	Şekil 30	Şekil 31
Ö	لا اله الا الله محمد رسول الله الإمام مستعصم بالله أمير المؤمنين ضرب بسواس سنة ستمائة	
A	السلطين الأعظم , عز الدنيا و الدين كيكاووس و ركن الدنيا و الدين , قلع أرسلان و علاء الدنيا و الدين كيقباد بنو. كيوخسرو براهين أمير المؤمنين	
Ön yüz: Dairesel formu takip eden nokta dizisi ile çevrelenen sikkede beş satır yazı dizisi bulunmaktadır. Tepe kısmında stilize edilmiş kıvrık dal motifi yer almaktadır. Sikke, zamanın etkisi ile tahribata uğramış, kenarlarında ezilmeler meydana gelmiş ve oksitlenmeye maruz kalmıştır. Ayrıca darp esnasında oluşan kaymadan dolayı inci dizisi bordürün bir kısmı sikke yüzeyinin dışında kalmıştır.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde ön yüzde olduğu gibi beş satır yazı kuşağından oluşmaktadır. Bezeme unsuru olarak çoğu silinmiş veya ezilmiş durumda olan inci dizisi görülmektedir. Yazılar birbiriyle aynı ölçüde olup düzgün satır aralıklarına sahiptir.		

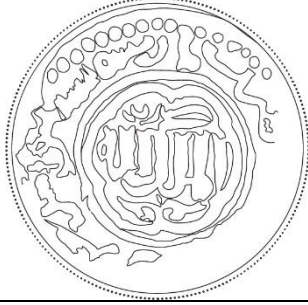

Katalog: 7

Katalog No/7	Müze Envanter No: 2-1-1995	
Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykavus Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 18.03.2020	Darp Yeri: Konya	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Lâ ilahe İllellah ... Muhammedun Rasulullah Muhammedun Rasulullah El imam El Mustasım Billah Emirul'mü'minîn ... sene sittemie		
	Şekil 32	Şekil 33
A Es-Sultânu'l-Azam zillullahi fi'l-âlem Izzuddünya veddin Keykavus b. Keyhüsrev Kenarlarda Duribe bi Sivas Ed-dirhem sene...		
	Şekil 34	Şekil 35
Ö	لا اله الا الله... محمد رسول الله محمد رسول الله الإمام المستعصم بالله أمير المؤمنين سنة ستمائة	
A	السلطان الأعظم ظل الله في العالم عز الدنيا و الدين كيكاووس بن كيوخسرو ... ضرب بسواس الدرهم سن	
Ön yüz: Dairesel formdaki Selçuklu sikkesinde, noktalı kare formu verilmiş inci dizisi bordür çerçeve yer almaktadır. İnci dizisi bordür içerisinde, dört yatay satırdan oluşan yazı kuşağı görülmekte olup, sikkenin boş kalan kenarlarında, dikey ve yatay olmak suretiyle yazı kuşakları bulunmaktadır. Sikkelyi en dış kısımdan dairesel şekilde çevreleyen inci dizisi bordürün belli bir kısmı anlaşılmaktadır. Ancak darp esnasında oluşan kayma sebebi ile büyük bir bölümü sikke yüzeyinde görülmemektedir. Sikke dairesel formda olup gümüş malzemeden darp edilmiştir.		
Arka yüz: Yuvarlak formda olan sikkenin orta kısmındaki kare bordür içerisinde ön yüzde görüldüğü gibi dört satır yazı kuşağı yer almaktadır. Genel olarak sağlam olan sikkenin arka yüzünde bezeme unsuru olarak yuvarlak formdaki sikkelyi çevreleyen inci dizisi görülmektedir. Noktalı kare bordürün dört kenarında dikey ve yatay olarak yer alan yazı kuşakları kısımlarında nokta dizileri sikke yüzeyinde belirgin olmamaktadır.		

Katalog: 8

Katalog No/8		Müze Envanter No: 1-61-1997	
Saltanat Dönemi: II. Gıyadessin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 18.03.2020	Darp Yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır	
Ağırlık: 2.4 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö	El-İmâm El Mustansır Billah Emiru'l-Mü'minîn		
		Şekil 36	Şekil 37
A	Es-Sultânu'l-Azam Keyhüsrev b. Keykubâd		
		Şekil 38	Şekil 39
Ö	الإمام المستنصر بالله أمير المؤمنين		
A	السلطان الأعظم كيخسرو بن كيقياد		
Ön yüz: Dairesel formdaki sikkenin kompozisyonun orta kısmında 'Şir-i Hurşid' olarak bilinen güneş ve aslan motifi bulunmaktadır. Sikke üzerindeki güneş insan yüzü şeklinde tasvir edilmiş olup, göz, burun ve yanak dolgunluğu belirgin bir biçimde tasvir edilmiştir. Aslanın ayakları altında yıldız motifi yer almaktadır. Sikke inci dizisi olduğu bilinen nokta dizisiyle dairevi bir bordürle çevrelenmiş ancak bazı kısımları sikke yüzeyinde darp esnasındaki kaymadan dolayı gözükmemektedir. Sikke yüzeyinde silinmeler ve aynı zamanda aşınmalar sebebiyle bazı yazı ve figürler tam anlamıyla belli olmamaktadır.			
Arka yüz: İnci dizisinin takip ettiği yuvarlak formdaki sikkenin orta kısmında dört sıra yazı kuşağı yer almaktadır. Kare şeklindeki yazı kuşağı ile bir çerçeve oluşturulmuş olup, karşılıklı iki kenar kısımlarında dikey olarak bir sıra yazı kuşağı görülmektedir. Sikke düzgün dairesele forma sahip olup önemli bir hasarı bulunmamaktadır.			

Katalog: 9

Katalog No/9	Müze Envanter No: 1-2-1993		
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp			Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi
İnceleme Tarihi: 19.03.2020	Darp Yeri: Sivas	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2.8 gr.	Ölçü: Çap 25 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö El-Mülkü Lillâh			
	Şekil 40	Şekil 41	
A Es Sultan ÜL Azam Gıyaseddünya Ved- Dini Keyhüsrev bin Kılıç Arslan			
	Şekil 42	Şekil 43	
Ö	الإله الملك الله		
A	السلطان الأعظم قیاس الدنيا و الدين كیحسرو بن قلیج أرسلان		
Ön yüz: Dairesel formdaki sikkenin orta kısmında yonca motifine benzer altı dilimden oluşan uçları simetrik gelen bordür bulunmaktadır. Altı dilimli bordürün içerisinde tek sıra yazı kuşağı yer alırken, alt kısmında stilize iki kıvrık dalın birbirine geçmesiyle oluşturulmuş bezeme unsuru görülmektedir. Dilimli olan bordürlerden sonra düz yuvarlak bordürün dış kısımlarında ise sikkeyi tam tur dönen tek sıra yazı kuşağı bulunur. Sikkeyi çevreleyen inci dizisi sikke darbından dolayı kayarak motiflerde, yazılarda ve sikkenin yuvarlak formunda bozulmalara sebep olmuştur.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzündeki kompozisyonu dört satır yazı kuşağı motifi oluşturmaktadır. En dış kısımda inci dizisinin daire formunu takip ettiği görülmektedir. Ancak sikke darp edildiği esnada kayma olduğu için üzerinde bulunan yazılarda bazı karışıklıklar oluşmuştur. Ayrıca zaman içerisinde de aldığı darbeler neticesinde bazı ezilmeler meydana gelmiştir.			

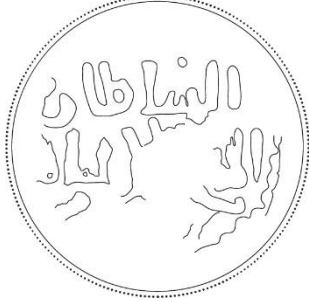

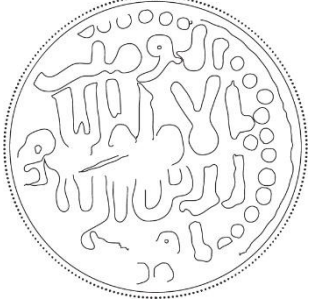

Katalog: 10

Katalog No/10	Müze Envanter No: 1-66-1997	
Saltanat Dönemi: II. Gıyaseddin Mesud Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 19.03.2020	Darp Yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.45 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö La İlahe İllallah / Muhammedun Resulullah...		
	Şekil 44	Şekil 45
A El Azametü Lillah Es Sultanül El Azam/ Gıyasuddünya ve'd-din / Ebul Feth Mesud/ bin Keykavus		
	Şekil 46	Şekil 47
Ö	لا اله الا الله / محمد رسول الله	
A	العظمة لله السلطان الأعظم / قياس الدنيا و الدين / أبو الفتح مسعود / بن كيكافوس	
Ön yüz: Düzgün olmayan dairesel forma sahip sikkenin ön yüzünde yazı kuşağı ile çevrelenmiş dört dilimli yonca formunda çerçeve görülmektedir. Birbirlerine geçmeli olan dilimlerin üst iki ayrımında iki adet altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Yonca dilimli çerçevenin hemen üzerinde sikkeyi çevreleyen yazı kuşağı yer bulunmaktadır. Sikkenin sol tarafında oluşan bozulmalar nedeni ile bu kısımdaki yazı ve motif tam anlamıyla anlaşıl原因amamaktadır. Sikke darbındaki kaymalar neticesinde de kenar kısımlarındaki yazıların bazıları anlaşıl原因mamaktadır.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimiz zaman beş satır yatay yazı kuşağından oluştuğu görülmektedir. Sikkenin kenar kısımlarını boydan boyda inci dizisi takip etmektedir. Sikkenin bir kısmı zedelenmiş olduğundan, motiflerle beraber yazı kuşağı da anlaşıl原因abilir durumda değildir.		

Katalog: 11

Katalog No/11	Müze Envanter No: 2-4-1971	
Saltanat Dönemi: I. İzzeddin Keykavus Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp Yeri: Sivas	Madeni: Bakır
Ağırlık: 4.1 gr.	Ölçü: Çap 26 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö El İmam En-Nasır-Lidinillah Emir-Ül Mü-Minin		
	Şekil 48	Şekil 49
A Es Sultan-Ül Azam Keykavus bin Keyhüsrev		
	Şekil 50	Şekil 51
Ö	الأمم الناصر لدين الله أمير المؤمنين	
A	السلطان الأعظم كیکاوس بن كیحسرو	
Ön yüz: Bakırdan imal edilen sikkenin ön yüzünde inci dizisi bordürün çevrelediği yatay olarak uzayan üç satırlık yazı kuşağı yer almaktadır. Söz konusu yazı kuşağının ikinci satırında bir adet altı kollu yıldız yer alır. Sikkenin darp edildiği esnada meydana gelen kaymalar neticesinde dairesel formda bozulmalar oluşmuştur. Ayrıca zaman içerisinde sikke üzerinde bazı kırılmalar olmuş ve yazılarda da silinmeler meydana gelmiştir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde inci dizisinin tam tur çevrelediği çerçevenin iç kısmında üç satır yazı kuşağı yer almaktadır. Darp esnasında oluşan kayma sonucu yazıların yönlerinde kayma ve zamanla maruz kaldığı etkiler neticesinde yazılarda silinmeler meydana gelmiştir. Sikkenin bu yüzeyinde herhangi bir bezeme unsuru gözlemlenmemiştir.		

Katalog: 12

Katalog No/12	Müze Envanter No: 2-5-1971	
Saltanat Dönemi: I. Alaeddin Keykubad Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp Yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır
Ağırlık: 3.5 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö Es Sultan		
	Şekil 52	Şekil 53
A El Mümin		
	Şekil 54	Şekil 55
Ö	السلطان	
A	المومن...	
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünde oksitlenmeler ve silinmeler olmasına rağmen iki satırlık yazı kuşağı görülmektedir. Sikkeyi çevreleyen bir inci dizisinin varlığı sağ kısımda az sayıda gözüken nokta dizisinden belli olmaktadır. Bakırdan imal edilen sikke düzgün olmayan dairesel forma sahiptir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimiz zaman, tam tur çevrenmiş inci dizisi bordürün yer aldığı görülmektedir. Bordürün iç kısmında ise dört satır yatay yazı kuşağı bulunur. Yazı kuşağının son satırı silinmiş olup, tam olarak okunamamaktadır. Darp esnasında oluşan kayma sonucu sol kısımdaki yazıların bir kısmı sikke üzerinde bulunmamaktadır.		
...		

Katalog: 13

Katalog No/13	Müze Envanter No: 4-3-1973	
Saltanat Dönemi: I. Alaeddin Keykubad Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp Yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.94 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Düzgün olmayan daireSEL
Ö El İmam El Muntasır El Melik En Nasır Artuk / Billah Sitte İşriyn		
	Şekil 56	Şekil 57
A Es Sultan Ül Muazzam Keykubad bin Keyhüsrev / Duribe Haza El Dirhem Düneysir Sene		
	Şekil 58	Şekil 59
Ö	الامام المنتصر الملك الناصر ارتوك / بالله ستّ عشرين	
A	السلطان المعظم كيقباد بن كيخسرو / ضرب هذا الدرهم دنيسر سنة	
Ön yüz: Gümüşten imal edilen sikkenin ön yüzünde, dört satır yazı kuşağı yer almaktadır. Orta kısımda görülen üç adet sekiz kollu yıldız motifinin üst ve alt kısmında iki adet yatay yazı kuşağı yer almaktadır. Sol ve sağ kısımlarda ise dikey olarak küçük ölçekli yazı kuşakları vardır. Sikkenin genel görüntüsüne bakıldığında bazı kısımlarda yazıların silindiği ve gümüş madeninde kararmaların olduğu görülmektedir.		
Arka yüz: Sikkeni arka yüzündeki dört satır yazı kuşağı arasında ölçü anlamında farklılıklar görülmektedir. Bazı yazıların dikey, bazılarının yatay olması sebebi ile simetrik değildir. Sikkenin tepe kısmında başlık şeklinde yer alan yazı kuşağında, hafif silinmelerle beraber sikkenin bu yüzeyinde de kararmalar oluşmuştur.		

Katalog: 14

Katalog No/14	Müze Envanter No: 1-121-1997	
Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykubad- IV. Rükneddin Kılıç Arslan- II. Alaeddin Keykubad Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 19.03.2020	Darp Yeri: Konya	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.95 gr.	Ölçü: Çap 25 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö Lâ İlâhe İllellâh Muhammedun Rasûlullah El- İmâm El-Mustasım Billâh Emîru'l- Mü'minîn Fi Sene Duribe Bi Konya Sittemie..		
	Şekil 60	Şekil 61
A Es-Sultânu'l- Eâzım Izzuddünya veddin Keykâvus ve Ruknüddünya veddin Kılıçarslan ve Alauddünya veddin Keykubad		
	Şekil 62	Şekil 63
Ö	لا اله الا الله محمد رسول الله الامام المستعصم بالله أمير المؤمنين في السنة ضرب بكونيا ستمائة	
A	السلطان الأعظم عز الدنيا و الدين كيكاووس و ركن الدنيا و الدين قلع أرسلان علاء الدنيا و الدين كيقباد	
Ön yüz: Dövme darp tekniğiyle basılan sikkenin, basım anında kayması sebebi ile sikkenin bezemeleri tam anlaşılmamaktadır. Ancak sikkeyi çevreleyen inci dizisi alt kısımda görülmektedir. Üst kısımda bulunan yazı dizisi başlamadan önce düz bir şerit ile ayrılan bölümde altı kollu yıldız yer almaktadır. Beş satır yazı dizisi bulunan sikkenin ön yüzünde sülüs yazı stili görülmektedir. Sikke yuvarlak formunu korumuş, bazı bölgelerdeki yazıların silinmesi haricinde genel olarak sağlam durumdadır.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde ise en üst kısmında silikte olsa uçlarının ortada düğüm halini almış simetrik bir rumi motifi yer aldığı görülmektedir. Ön yüzünde olduğu gibi beş satır yazı dizisinde, 'büyük sultanlar din ve dünyanın İzzeti Keykavus, din ve dünyanın direği Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu dünyanın temsilcisi Keykubad Müminlerin Emiri'nin delilleri' anlamını taşıyan yazı yer almaktadır. Sikke gümüş malzemeye sahip olduğundan zamanla renk değişimine uğramıştır.		

Katalog: 15

Katalog No/15	Müze Envanter No: 1-123-1997		
Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykavus Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi		
İnceleme Tarihi: 19.03.2020	Darp Yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2.25 gr.	Ölçü: Çap 21 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö	El-İmam El-Musta'sım Billah Emîru'l-Mü'minîn		
		Şekil 64	Şekil 65
A	Es Sultan-ül Azam / İzzeddin-İ Veliddin Ebul Feth Keykavus bin Keyhüsrev		
		Şekil 66	Şekil 67
Ö	الإمام المستعصم بالله أمير المؤمنين		
A	السلطان الأعظم/ عز الدين و للدين أبو الفتح كيكافوس بن كيكسرو		
Ön yüz: Kare çerçeve etrafında iki sıra inci dizisi bordür ile ayrılan bölümde üç satır yazı kuşağı yer almaktadır. İnci dizisinin dışında ise dikey ve yatay olmak suretiyle yazı dizisi yer almaktadır. Sikkenin ön yüzünde bulunan kare bordür içerisindeki yazı kuşağının ortasında yer alan iki adet altı kollu yıldız yer almaktadır. Sikke eski süs eşyası olarak kullanıldığı için asma veya takma amacı ile delik açılmıştır. Sikkenin ön yüzünün az deforme olmasına rağmen kenarlarını çevreleyen yazı kuşağında yıpranmalar gözükmemektedir. Kenarları çevreleyen yazı, darp esnasında oluşan kaymadan dolayı tam okunamamaktadır.			
Arka yüz: Ön yüzde olduğu gibi arka yüzde de kare bordürlü kompozisyonun ardından bir sırada inci dizisi bordür ile ayrılan bölümde dört satır yazı kuşağı yer almaktadır. Darp yapılırken kayma sebebi ile veya uç kısımlarında meydana gelen yıpranmalar sebebi ile sikkeyi çevreleyen yazı kuşağı tam okunamamaktadır. Sikkenin süs eşyası olarak kullanılması amacıyla, üzerine delik açıldığı görülmektedir.			

Katalog: 16

Katalog No/16	Müze Envanter No: 4-1-1999	
Saltanat Dönemi: II. Kılıç Arslan'ın oğlu Erzurum Meliki Mugusiddin Tuğrul Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 19.03.2020	Darp Yeri: Erzurum	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.8 gr.	Ölçü: Çap 23,5 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El İmam / La İlahe İllallah / Vahdehu La Serike/ Leh El Nasır Dini'İlah/ Emir El Müminin/ Duribe..... Erzurum		
	Şekil 68	Şekil 69
A Muhammed Resullullah ...		
	Şekil 70	Şekil 71
Ö	الإمام لا إله إلا الله / وحده لا شريك / له الناصر دين الله / أمير المؤمنين / ضرب ... أرزروم	
A	محمد رسول الله...	
Ön yüz: Sikke dairesel bir forma sahip olup gümüş malzemeden darp edilmiştir. İnci dizisi ile çevrelenen sikkenin ön yüz kompozisyonunu altı satır yazı kuşağı oluşturmaktadır. Kenar bölümündeki tahribatlardan dolayı bazı kısımlarının silinmiştir. Gümüş sikkede kararmalar ve zamanın etkisiyle yıpranmalar meydana gelmiştir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzündeki kompozisyonda altı satır yazı kuşağından meydana gelmiştir. Sikkeyi çevreleyen inci dizisinin bir kısmı darp esnasında meydana gelen kaymadan dolayı görülmemektedir. Zamanın etkisiyle gümüş madeninin de yıpranmalar ve kararmalar meydana geldiğinden yazılarında anlaşılmasında zorlaşır hale gelmiştir.		

Katalog: 17

Katalog No/17	Müze Envanter No: 2013/ 4	
Saltanat Dönemi: Hetum Müşterek Sikke Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 19.03.2020	Darp Yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.1 gr.	Ölçü: Çap 20 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö Hayvan figürü tasviri		
	Şekil 72	Şekil 73
A Mızrak tutan atlı süvari		
	Şekil 74	Şekil 75
Ö		
A		
Ön yüz: İnci dizisi bordürün çevrelediği sikkenin kompozisyonunu ikinci bir inci dizisi bordür kullanılarak sikkenin orta kısmında dairesel bir çerçeve oluşturulmuştur. Orta kısımda kuyruğu havada sağa doğru giden, ön ayaklarından bir tanesi havada duran pars figürü yer almaktadır. Hayvan figürünün kuyruğu ters 'S' şeklinde havada, sırtının üst kısmında ise haç motifi görülmektedir. Sikke genel anlamda zamanın etkisiyle tahribata uğramış, yazıların bazıları ise silinmiştir.		
Arka yüz: Sikkeyi, ön yüzdeki gibi, inci dizisi ile çevreleyen bir bordür, bu bordürün içinde ayrı bir inci dizisi ile çevrelenmiş orta kısımdan oluşan bir bordür daha yer almaktadır. Sikkenin merkezinde ise atın üzerinde elinde mızrak bulunan süvari yer almaktadır. Bu iki bordür arasındaki alanı vurgulayarak bir hat oluşturan yazı kuşağı yer almaktadır. Ancak yazıların büyük bir çoğunluğu okunamamaktadır.		

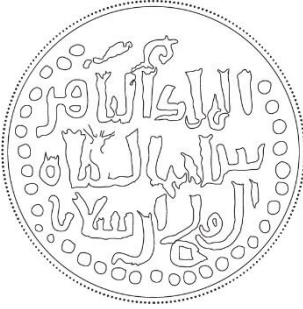

Katalog: 18

Katalog No/18	Müze Envanter No: 2019/1	
Saltanat Dönemi: II. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.8 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El İmam El Muntasır/ Billah Emir ül / Mü'minin		
	Şekil 76	Şekil 77
A Es Sultan-ül Azam / Keyhüsrev / bin Keykubad		
	Şekil 78	Şekil 79
Ö	الإمام المنتصر / بالله أمير / المؤمنين	
A	السلطان الأعظم / كيخسرو / بن كيقياد	
Ön yüz: Sikkeyi çevreleyen inci dizisi ile oluşturulan kompozisyonun orta kısmında 'Şir-i Hurşid' olarak bilinen insan yüzlü güneş ve aslan motifi yer almaktadır. Güneş figürünü Türk yüz tipine uygun badem gözlü, kalın kaşlı tipte olduğu, güneşin ışıklarını saçan kolların belirgin ve aralıklarında ise inci olarak düşünülen noktaların yer aldığı görülmektedir. Güneş motifinin alt kısmında ise sağa doğru hareket eder şekilde tasvir edilen aslan motifinin omurgası ve boyun kısmı da ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Aslanın ön ve arka ayaklarının arasında altı kollu yıldız olduğu görülür. Ancak darp esnasında meydana gelen kayma sebebi ile alt kısımdaki motiflerde ve yazılarda bazı eksikler meydana gelmiştir. Söz konusu motiflerin oluşturduğu kompozisyonun üst kısmında yarım daire şeklinde yazı kuşağı mevcuttur.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde kare bir bordür içerisinde dört satır yazı kuşağı yer almaktadır. Bordürün her bir kenarında dikey ve yatay olmak suretiyle birer sıra yazı kuşağı bulunmaktadır. Zamanın etkisiyle sikke üzerindeki yazılarda silinmeler ve kenar kısımlarda yıpranmalar oluşmuştur. Sikkeyi çevreleyen inci dizisi tam olarak belli olmasa da sikkenin kenarları incelendiğinde görülmektedir.		

Katalog: 19

Katalog No/19	Müze Envanter No: 2019/8	
Saltanat Dönemi: II. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 1.8 gr.	Ölçü: Çap 21 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Şir-i Hurşid tasvirinin üzerindeki yazı; El İmam El Muntasır Billah Emir El Müminin		
	Şekil 80	Şekil 81
A ... Duribe.../ Es Sultan-ül Azam / Gıyasuddünya ve'd-dîn / Keyhüsrev bin Keykubad/..		
	Şekil 82	Şekil 83
Ö	الإمام المنتصر بالله أمير المؤمنين	
A	ضرب السلطان الأعظم / قياس الدنيا و الدين / كيخسرو بن كيقيباد	
Ön yüz: Sikke dairesel formunu takip eden inci dizisi ile çevrelenerek iç kısımda kompozisyon oluşturulmuştur. Ancak darp esnasında meydana gelen kayma sebebiyle inci dizisinin bazı kısımları görülmemektedir. Ön yüzde 'Şir-i Hurşid' tasviri ile beraber hemen alt kısmında sağa dönük hareket halinde gösterilen aslan figürü yer almaktadır. Sikkede yer alan aslan figürün ağız ve çenesi belirgin olup, adımları atış yönü ve yelesi de ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Aslanın sağ ön bacağının yanında ve orta kısmında iki adet altı kollu yıldız mevcuttur. Şir-i Hursid tasvirinde ise güneşin kaşları ve gözleri iri yanakları dolgun tipik bir Türk insan tipinde işlenerek burun çıkıntısı ve saçtığı ışığı temsil eden dalgalı çizgiler net bir şekilde gösterilmektedir. Sikkenin hemen üst kısmına baktığımızda yarım daire şeklinde tek sıra yazı kuşağı yer almaktadır. Sikke genel olarak iyi korunarak günümüze ulaşmış olsa da yazılarda azda olsa silinme olmuştur.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzü oldukça sade olup üç satır yazı kuşağı yer almaktadır. İnci dizisiyle çevrili sikkenin darp esnasında ve zaman içerisinde bazı aşınmalara uğradığı görülmektedir.		

Katalog: 20

Katalog No/20	Müze Envanter No: 1-270-1997		
Saltanat Dönemi: II. Rükneddin Süleyman Şah Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi		
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır	
Ağırlık: 6.75 gr.	Ölçü: Çap 29 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel	
Ö	El Malik El Tahir/ Süleyman Şah / bin Kılıçarslan.		
		Şekil 84	Şekil 85
A	Atlı süvari yer almaktadır.		
		Şekil 86	Şekil 87
Ö	المالك الطاهر / سليمان شاه / بن قلیج ارسلان		
A			
Ön yüz: Düzgün dairesel forma sahip olmayan sikkenin inci dizisiyle çevrili ön yüzünde yatay olarak uzayan üç satır yazı kuşağı görülmektedir. Zaman içerisinde meydana gelen yıpranmalar ve oksitlenmeler sebebiyle tam belli olmasa da sikkenin tepe kısmında rumi motifi yer almaktadır.			
Arka yüz: Ön yüzde olduğu gibi arka yüzde de inci dizisi ile dairesel formlu bordür oluşturulmuştur. Orta kısımda başı hareli tasvir edilen atlı süvari figürü yer almaktadır. Doğal bir görünüm ile sağa doğru hareket eder şekilde tasvir edilen figürün sol üst tarafında altı kollu yıldız motifi vardır.			

Katalog: 21

Katalog No/21	Müze Envanter No: 1-12-1970	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Sinop	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.4 gr.	Ölçü: Çap 23,5 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El-Mülkü Lillah		
	Şekil 88	Şekil 89
A Gıyasedünya Veddin... Keyhüsrev bin Kılıç Arslan		
	Şekil 90	Şekil 91
Ö	الا ملك الله	
A	قياس الدنيا و الدين ... كيخسرو بن قلع أرسلان	
Ön yüz: Sikkenin merkezinde bulunan altı dilimli bordür içerisinde bir satır yazı kuşağı yer almaktadır. Ancak sikkenin darp esnasında kaymış olduğu, üzerinde görülen yazıların sikke yüzeyinde yarım olarak yer almasından anlaşılmaktadır. Yazı kuşağının hemen altında bordür içerisinde altı kollu yıldız motifi vardır. Darp esnasındaki kaymadan dolayı yazı veya süsleme unsurları tam olarak belli değildir. Bundan dolayı sikke yüzeyindeki yazıların anlaşılması oldukça güçtür.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimizde darp esnasında oluşan kaymadan dolayı yazıların büyük çoğunluğu sikkenin yüzeyinde yer almamaktadır. Ancak görünen şekliyle üç satır yazı kuşağının bulunduğu sikkenin ortasında altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Gümüşten imal edilen dairesele formlu sikkenin alt kısmında görülen delik, süs eşyası olarak kullanılması amacıyla imal edildiğini göstermiştir. Sikke yüzeyine genel olarak baktığımızda yazıların büyük çoğunluğunun silinmiş olduğu görülmektedir.		

Katalog: 22

Katalog No/22	Müze Envanter No: 1-1-1983	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.5 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El-Mülkü Lillah Duribe ..... isneyn ve sittemie		
	Şekil 92	Şekil 93
A Es Sultanül A'zam Gıyasuddünya Ved Din Keyhüsrev bin Kılıçarslan		
	Şekil 94	Şekil 95
Ö	الإملاك لله ضرب ... إثنين و ستمائة	
A	السلطان الأعظم قياص الدنيا و الدين كيخسرو بن قلع أرسلان	
Ön yüz: İnci dizisinin oluşturduğu ilk bordür ile sikke kompozisyonu başlamıştır. Çizgi halindeki orta bordürün hemen alt sırasında ise altı dilimli ikinci bir bordür yer almaktadır. Sikkenin orta kısmında tek sıra yazı kuşağı yer bulunmaktadır. Sikke dilimli bordürün üst ve alt bağlantıları ise rumiler ve bitkisel kıvrımlarla hareketlendirilmiştir. Sikkenin kenarları inci ile orta kısmını çevreleyen dairesel şekilde yazı kuşağı yer almaktadır. Sikke genel olarak günümüze yazılarda hafif silinme ve ezilme haricinde sağlam olarak gelmiştir. Sikkenin kenarında bir delik bulunmaktadır. Söz konusu delik sikkenin süs eşyası olarak kullanıldığını göstermektedir.		
Arka yüz: İnci dizisi ile çevrelenen sikkenin bu yüzünde üç sıra yazı kuşağı yer almaktadır. Kuşağın en üst kısmında ise tepelik diyebileceğimiz bitkisel motif olan Rumi yer almaktadır. Sikkenin tam merkez noktasında ise altı kollu yıldız motifi bulunur. Genel olarak sağlam bir şekilde günümüze gelmiş sikkenin, bazı yerlerinde oluşan silinmeler ve zedelenmeler sebebiyle kenar kısımlarının okunması zorlaşmıştır.		

Katalog: 23

Katalog No/23	Müze Envanter No: 2-21-1983	
Saltanat Dönemi: II. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Konya	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.81 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El İmam El Mustansır billah Emir Ül Mü'minin		
	Şekil 96	Şekil 97
A Duribe bi konya Es-Sultânu'l-Azam Gıyasuddünya ve'd-din Keyhüsrev b. Keykubad		
	Şekil 98	Şekil 99
Ö	الإمام المستنصر بالله أمير المؤمنين	
A	ضرب بكونيا السلطان الأعظم قياص الدنيا و الدين كيوخسرو بن كيقباد	
Ön yüz: İnci dizisi ile çevrelenmiş kompozisyonun orta kısmında “Şir-i Hurşid” olarak bilinen insan yüzlü güneş ve aslan motifi yer almaktadır. Sikkenin orta kısmında yer alan güneş figüründe Türk yüz tipine uygun badem gözlü, kalın kaşlı tipte olduğu, güneş ışıklarını saçan kolların belirgin ve aralıklarında ise inci olarak düşünülen noktaların yer aldığı görülmektedir. Güneş motifinin alt kısmında ise hareket eder pozisyonda tasvir edilmiş aslan motifinin sırtında yer alan kemikleri ve boyun kısmında noktalarla vurgu yapılmış yelesi de ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Aslanın ön ve arka ayaklarının arasında altı kollu yıldız motifi olduğu görülür. Aslanın ön ayağının alt kısmında da orta kısmında altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Tüm bu figürlerden oluşan kompozisyonun üst kısmında yarım daire şeklinde yazı kuşağı bulunmaktadır.		
Arka yüz: Sikke boyu boyunca inci dizisi ile çevrelenmiş, içerisinde üç sıra yazı kuşağı yer almaktadır. Yazı kuşağının alt kısmında tarih bilgileri vardır. Sikke genel olarak günümüze korunmuş bir durumda gelmiş olup, üzerindeki yazılar da okunmaktadır.		

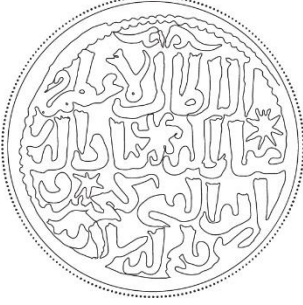

Katalog: 24

Katalog No/24	Müze Envanter No: 1-6-1984	
Saltanat Dönemi: Süleyman Şah Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır
Ağırlık: 6.7 gr.	Ölçü: Çap 30 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Es Sultan El Kahir Süleyman Şah bin Kılıç Arslan		
	Şekil 100	Şekil 101
A Elinde mızrak tutan atlı süvari		
	Şekil 102	Şekil 103
Ö	السلطان القاهر سليمان شاه بن قلیج أرسلان	
A		
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünü incelediğimiz zaman darp sırasındaki kaymadan dolayı, yazılarda ve çevresinde yer alan inci dizisinde şekil bozuklukları gözlenmektedir. Dört sıra yatay yazı kuşağının yanı sıra sol tarafında da bir sıra dikey yazı kuşağı bulunmaktadır. Ayrıca oksitlenmeler ve yıpranmalar olduğu da gözlenmektedir.		
Arka yüz: Bakırdan imal edilen sikkeyi çevreleyen inci dizisi olduğu görülmektedir. Ancak zamanla meydana gelen yıpranmalardan dolayı inci dizilerinde kopuklukların olduğu ve noktaların birleşerek çizgi şeklini aldığı tahmin edilmektedir. Sikkenin orta kısmında elinde mızrak tutan başı hareli bir atlı süvari tasviri yer almaktadır. At sağa doğru hareketli dinamik bir şekilde gösterilerek, yeleleri ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Mızrak yanında ise altı kollu yıldız motifi vardır. Sikkenin genel durumuna bakıldığında bazı kısımlarında oksitlenme ve tahribatın olduğu görülmektedir.		

Katalog: 25

Katalog No/25	Müze Envanter No: 3-1-1990	
Saltanat Dönemi: Tokat Meliki Süleyman Şah Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 20.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Bakır
Ağırlık: 7.2 gr.	Ölçü: Çap 29 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö Elinde mızrak tutan atlı süvari tasviri		
	Şekil 104	Şekil 105
A El-Melikü'l-Adil /Süleyman Şah/ bin Kılıç Arslan		
	Şekil 106	Şekil 107
Ö		
A	الملك العادل / سليمان شاه / بن قلع أرسلان	
Ön yüz: Başında hare ile tasvir edilmiş elinde mızrak tutan atlı süvari tasvirinin yer almaktadır. Ayrıntılı bakıldığında ise sikkede aşınmalarının oldukça fazla olduğu ve birtakım detayların tam gözükmediği fark edilmektedir. Sikkenin kenarına baktığımızda bazı kısımlarında inci dizisinin yer aldığı ancak bazı yerlerde silinmelerden kaynaklı gözükmemektedir. Genel olarak sikkenin durumuna bakıldığında, zamanın etkisiyle kenar kısımlarında kırılmalar ve yüzeyde silinmeler olduğu görülmektedir.		
Arka yüz: Sikkeyi çevreleyen inci dizisi ile oluşturulmuş kompozisyonda üç sıra yazı kuşağı yer almaktadır. Yıpranmalardan dolayı bazı bölgelerde yer alan yazı ve şekiller tam anlamıyla tespit edilememektedir. Dairesel formdaki sikkenin şekli bozulmuş ve kenar kısımlarında ufak kırıklar olduğu tespit edilmiştir.		

Katalog: 26

Katalog No/26	Müze Envanter No:4-1-1973		
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi		
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 3 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö	El Mülkü Lillah/ Duribe Bi – Medineti ... Fi Sene Sittin Sittemie		
		Şekil 108	Şekil 109
A	Es-Sultanu'l- Azam Gıyasuddünya veddin Ebu'l- Feth Keyhüsrev b. Kılıçarslan		
		Şekil 110	Şekil 111
Ö	الملك لله / ضرب ب – مدينة ... في سنة ستين ستمائة		
A	السلطان الأعظم قياس الدنيا و الدين أبو الفتح كيخسرو بن قلع أرسلان		
Ön yüz: Sikkeyi en dıştan çevreleyen inci dizisi ile oluşturulan kompozisyonun iç kısmında dört satır yazı kuşağı bulunmaktadır. Yazı kuşağının ikinci satırında yer alan aralıklı iki adet altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Yazı kuşağının tepe noktasında ise bitkisel motif gözükmektedir. Sikke genel olarak okunaklı ve az hasarlı olarak günümüze gelmiştir. Ancak darp esnasındaki kaymadan dolayı inci dizisi ve yazılarda eksiklik bulunmaktadır.			
Arka yüz: İnci dizisinin çevrelediği sikkenin orta kısmında yuvarlak bir bordür, hemen altında ise altı dilimli bordür içinde tek sıra yazı yer almaktadır. Bu dilimli bordürün alt kısmında ise iki adet altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Sikkenin inci dizisi ve yuvarlak bordür arasında kalan kısımda ise sikkeyi çevreleyen yazı kuşağı gözükmektedir. Gümüşten imal edilen sikkenin yazıları okunaklıdır. Zaman içerisinde hafif yıpranmalara maruz kalsa da sağlam bir şekilde günümüze gelmiştir			

Katalog: 27

Katalog No/27	Müze Envanter No: 5-45-1979	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Konya	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 3 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Es-Sultanu'l- Azam Gıyasuddünya veddin Ebu'l- Feth Keyhüsrev b. Kılıçarslan		
	Şekil 112	Şekil 113
A El Mülkü Lillah		
	Şekil 114	Şekil 115
Ö	السلطان الأعظم قیاس الدنيا و الدين أبو الفتح كیحسرو بن قلیج أرسلان	
A	الا ملك الله	
Ön yüz: Dört satırlık yazı kuşağının yer aldığı sikkenin ön yüzünde düzensiz bir yazı düzeni görülmektedir. Darp sırasında oluşan kaymadan kaynaklı sikkenin alt kısmındaki yazıların bir kısmı sikke yüzeyinde görülmemektedir. Sikkenin üst kısmında görülen inci dizisi kaymalardan dolayı belli olmasa da bazı noktalarda silik olmakla beraber tam tur şeklinde yazı çevresini dolanmaktadır. Sikke ön yüzünde iki adet altı kollu yıldız motifi yer almaktadır.		
Arka yüz: Sikkenin içerisinde üç farklı bordür yer almaktadır. Bunlardan ilki sikkenin en dış kısmında bulunan inci dizisi şeklinde sıralanmış tam tur çevreleyen bordürdür. Yazı kuşağının tam tur şeklinde döndüğü bu kısmın hemen altında dairesel bir bordür yer almaktadır. İçerisinde ise inci dizisinin oluşturduğu altı dilimli bir diğer bordür bulunmaktadır. Oluşturulan bu kompozisyonun iç kısmında tek satırlık yazı görülmektedir. Yazının hemen üst kısmında altı kollu yıldız motifini aynı şekilde yazının alt kısmında da iki adet altı kollu yıldız takip etmektedir. Sikkede zaman içerisinde ezilmeler ve yazılarda silinmeler olmakla beraber dairesel formunda bozulmalar da bulunmaktadır.		

Katalog: 28

Katalog No/28	Müze Envanter No: 5-41-1979	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 3 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Essultanu'l- Azam Gıyasüddünya ve'd-Dîn Ebu'l-Feth Keyhüsrev b. Keykubâd		
	Şekil 116	Şekil 117
A El-Mülkü Lillah Duribe Fi Ehad ve Sebîn Ve Sittemieh		
	Şekil 118	Şekil 119
Ö	السلطان الأعظم قیاس الدنيا و الدين أبو الفتح كیحسرو بن كیقباد	
A	الملك لله ضرب في أحد و سبعین و ستمائة	
Ön yüz: Ön yüzünde dört sıra yazı kuşağı bulunan sikkenin sağ tarafında ikinci satırın sonunda altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Sikkeyi çevreleyen inci dizisi olduğu anlaşılrsa da darp sırasında kaynaklanan kayma ile yazıların başlangıç kısımlarında eksiklikler gözlenmektedir. Sikkenin orta kısmında yıpranmanın yanı sıra ezilme, çökmeler neticesinde yazıda silinmeler meydana gelmiştir.		
Arka yüz: Sikkenin en iç kısmında noktalardan oluşan altı dilimli bordür ve hemen arkasından daire şeklinde bir bordür bulunmaktadır. Dilimli bordürün içinde tek sıra sülüs yazı ve yazının hemen altında altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Sikkenin en dış kısmında kalan bölümünde ise tam tur dönecek şekilde yazı kuşağı yer alırken, çevresi de inci dizisi ile çevrelenmektedir. Dairesel formunu kaybeden sikkenin, darp edildiği esnada oluşan kayma sebebi ile yazıların bir kısmı dışa taşmıştır. Zaman içerisinde bazı yıpranmalar olsa da sikke hafif hasarlıdır.		

Katalog: 29

Katalog No/29	Müze Envanter No: 5-38-1979	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.52 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö El-Mülkü lillah		
	Şekil 120	Şekil 121
A Es-sultanu'l Azam Gıyasuddünya ve'd-dîn Keyhüsrev b. ...		
	Şekil 122	Şekil 123
Ö	الإله الملك الله	
A	السلطان الأعظم قیاس الدنيا و الدين كیحسرو بن...	
Ön yüz: Sikkenin orta kısmında noktaların birleşiminden oluşan altı dilimli bordür içerisinde tek satır yazı kuşağı yer almaktadır. Yazı kuşağının hemen altında altı kollu iki adet sıralanmış yıldız motifi bulunmaktadır. Nokta dizisinden oluşan altı dilimli bordürün çevresini dairesel formda düz bir bordür çevrelenmiştir. Sikkenin en dış kısmında ise tam tur sikkeyi çevreleyen yazı kuşağı görülmektedir. Sikkenin formunda bozulmalar ile beraber yazıların bazı kısımlarında silinmeler yer mevcuttur.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzü dört satır yazı kuşağından oluşmaktadır. En üst bölümde silinmeler meydana geldiği için motif tam olarak belli olmasa da bitkisel motif ile bezemenin yer aldığı anlaşılmaktadır. Yazı kuşağının ikinci satırının orta kısmında elips şeklinde birbirini dikey olarak kesen motif bazı kaynaklarda uğur simgesi bazı kaynaklarda ise geçme olarak tanımlanan mutluluk motifi olarak da bilinen motif yer almaktadır. Sikkeye bakıldığında, zamanın etkisiyle bozulmalar maruz kalarak yazılarda silinmeler ile birlikte formunda da bozulmalar meydana gelmiştir.		

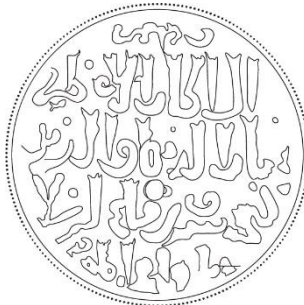

Katalog: 30

Katalog No/30	Müze Envanter No: 5-47-1979	
Saltanat Dönemi: IV. Rükneddin Kılıç Arslan Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Konya	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö El-Mülkü Lillah Duribe bi medineti Konya sene ... ve sittemie		
	Şekil 124	Şekil 125
A Es-sultanu'l azam Rüknüdünya ve'd-din Kılıçarslan b. Keyhüsrev		
	Şekil 126	Şekil 127
Ö	الملك لله ضرب بمدينة كونيا سنة ... و ستمائة	
A	السلطان الأعظم ركن الدنيا و الدين قلع أرسلان بن كيوخرو	
Ön yüz: Sikkeyi tam tur çevreleyen ancak kaymadan dolayı belli olmayan noktalı bordür sadece sikkenin üst kısmında görülmektedir. Noktalı bordürün hemen altından sikkeyi çevreleyen darp yeri hakkında bilgi veren yazı kuşağının ardından, düz dairesel bordür yer almaktadır. Sikkenin orta kısmı ise inci dizisinden meydana getirilmiş altı dilimli bordürün içerisine tek sıra yazı kuşağının hemen alt kısmında yer alan bitkisel motiflerle hareketlendirilmiştir. Sikkenin kompozisyonunu belirleyen ortadaki yazı kuşağının alt kısmında altı kollu tek yıldız motifi yer almaktadır. Sikke hasar hususunda değerlendirildiğinde yazılarda silinme ile beraber bazı kısımlarda zedelenmeler gözlenmektedir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzüne baktığımızda ise, dört sıra yazı kuşağı ile oluşturulmuş bir kompozisyon olduğu söylenebilir. Sikkenin merkezi kısmına ise, ikinci satırda yer alan yazı kuşağını ikiye bölen iç içe geçmiş rumi motiflerinin hemen alt kısmında altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Sikkenin bu yüzünde genel hasar durumunu belirtmek gerekirse, kenar kısımlarında yıpranmalar ve silinmelerle beraber bazı kısımlarda zedelenmeler mevcuttur.		

Katalog: 31

Katalog No/31		Müze Envanter No: 5-37-1979	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Konya	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2.85 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel	
Ö El-Mülkü lillah Duribe bi medineti Konya sene ... sebîn ve sittemie			
	Şekil 128	Şekil 129	
A Es Sultan-ül Azam / Gıyasuddünya Ved Din Ebul / Feth Keyhüsrev / bin Kılıç Arslan			
	Şekil 130	Şekil 131	
Ö	الملك لله ضرب بمدينة كونيا سنة ... سبعين و ستمائة		
A	السلطان الأعظم / قياس الدنيا و الدين أبو / الفتح كيوخسرو / بن قلع أرسلان		
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünde darp kaynaklı kaymadan dolayı bazı bölümler tam belli olmamakla beraber motiflerde de eksiklik gözlemlenmiştir. Bu durumdan dolayı sikkeyi çevreleyen inci dizisinin belli bir bölümü sikkede gözükmemektedir. Tam tur yazı kuşağının yer aldığı bölümün hemen alt kısmında düz dairesel bordür yer almaktadır. Bu bordürün içerisinde ise nokta dizisinin oluşturduğu altı dilimli bordürün içinde bir sıra yazı kuşağı bulunur. Çoğu Selçuklu sikkesinde olduğu gibi altı kollu yıldız motifi görülür. Sikkenin hasar durumuna bakıldığında zaman içerisinde yazılarda silinmelerin oluştuğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber alt kısmında süs eşyası olarak kullanılmak üzere küçük ölçekli bir delik açıldığı görülmektedir.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimiz zaman dört satır yazı kuşağı ile oluşturulan kompozisyonun tepesinde bitkisel motif olarak sıkça görülen lotus motifi yer almaktadır. Yazı kuşağının ikinci satırında görülen rüzgâr gülü şeklinde karşımıza çıkmış motifin bazı müzelerin kayıtlarına altı kollu yıldız olduğu ancak darp sırasında oluşan yayılma ile o şekli aldığı belirtilir. Sülüs yazı türünün kullanıldığı sikkenin sağ tarafında bir delik açıldığı ve bunun amacınmsa süs eşyası olarak kullanılmak olduğu düşünülmektedir. Sikkenin hasar durumu incelendiğinde, zamanın etkisiyle yazıların silindiği ve sikkenin çevresini tam tur dönen inci dizisinin yıpranmadan dolayı gözükmediği söylenebilir.			

Katalog: 32

Katalog No/32	Müze Envanter No: 5-77-1979		
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi		
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Erzincan	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2,8 gr.	Ölçü: Çap 23,5 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel	
Ö	El-Mülkü lillah Duribe medineti Erzincân sene ... sebîn ve sittemie.		
		Şekil 132	Şekil 133
A	Es-Sultânu'l- Azam Gıyasüddünya ve'd-dîn Keyhüsrev b. Kılıçarslan		
		Şekil 134	Şekil 135
Ö	الملك لله ضرب بمدينة أرزنجان سنة ... سبعين و ستمائة		
A	السلطان الأعظم قياص الدنيا و الدين كيخسرو بن قلیج أرسلان		
Ön yüz: Sikkely tam tur çevreleyen sülüs yazı bulunmaktadır. Yazı kuşağının hemen alt kısmında yer alan düz dairesel formdaki bordür ile oluşturulmuş kompozisyonun orta kısmında altı dilimli düz çizgisel bordür görülmektedir. Sikkenin merkezinde dilimli bordürün içerisinde tek sıra yazı kuşağı yer alırken hemen sol üst kısmında ise altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Yazı kuşağının hemen alt kısmında ise lotus görülmektedir. Sikkenin kenar kısmında ise inci dizisinin oluşturduğu bir bordür olduğu görülmekte ancak zamanın etkisiyle oluşan yıpranmalar inci dizisi bordürün aralıklı olarak silinmesine sebep olmuştur. Sikke darp esnasında oluşan kaymadan dolayı yazılarda kaymalar mevcuttur. Hasar durumunu incelediğimizde sikkenin alt kısmında kırılmaların bulunduğunu, bunun da şekilde bozulmalara yol açtığını söyleyebiliriz.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimizde dört satır yazı kuşağı bulunmaktadır. Bu yazı kuşağının hemen üst kısmında ise bitkisel motifin yer almaktadır. Sülüs yazı tipinin görüldüğü sikkede en alt satır yazı kuşağı tam yarım daire şeklinde olmasa da eğrisel şekilde görülmektedir. Alt kısımda yer alan yazılar sikkenin zaman içerisindeki aldığı hasarlar ve yıpranmalar neticesinde okunamaz hale geldiği aynı zamanda sikkenin kenar kısımlarında kırılmalar olduğu görülmektedir.			

Katalog: 33

Katalog No/33	Müze Envanter No: 5-44-1979	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 26.11.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.32 gr.	Ölçü: Çap 26 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö El-Mülkü Lillah		
	Şekil 136	Şekil 137
A		
	Şekil 138	Şekil 139
Ö	الا ملك الله	
A		
Ön yüz: Sikke merkezinde dairesel forma sahip düz bordür içinde noktalarla oluşan altı dilimli bir bordür daha yer almaktadır. Sikkenin orta kısmında tek sıra yazı kuşağı yer almaktadır. Yazı kuşağının alt kısmında tam anlamıyla belli olmayan kıvrık dallı stilize bir motif olduğu görülmektedir. Sikke genel olarak dairesel formunu kaybetmiş olup, kenar kısımlarındaki kırıklıklarla beraber yazılarda da silinmeler ve yüzey kısmında ezilmeler görülmektedir. Bu sebepten dolayı bordürün çevre kısmında yarım tur dönen yazı kuşağı tam anlamıyla okunmamaktadır.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde yer alan noktasal bordürün sadece yüzeyin sol alt kısmında gözükmesi ve geri kalan kısımlarının hasarlı olmasından dolayı, sikkenin arka yüzü tam anlamıyla seçilememektedir. Sikkede sadece üç satır yazı kuşağı yer almaktadır. Geri kalan kısımlarda ezilmeler ve kenarlarda kırılmalarla beraber sikkenin yüzeyindeki yazılarda da silinmeler mevcuttur.		

Katalog: 34

Katalog No/34		Müze Envanter No: 2-4-1975	
Saltanat Dönemi: II. Gıyaseddin Mesud Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2.68 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö	La İlahe İllallah Muhammedun Resullullah /		
		Şekil 140	Şekil 141
A	El Azametü Lillah Es Sultan- ül Azam Gıyaseddünya Ve-Ddin Ebul Feth Mesud bin Keykavus		
		Şekil 142	Şekil 143
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله		
A	العظمة لله السلطان الأعظم قياص الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود بن كيكافوس		
<p>Ön yüz: Sikkenin ön yüzünde büyük noktalardan oluşturulan inci dizisi olarak adlandırılan bordürün oluşturduğu daire içerisinde iki adet yazı kuşağı yer almaktadır. Bu yazı kuşaklarının ortasını ise stilize kıvrık dalların oluşturduğu ve ortada düğüm olmuş şekilde gösterilen bitkisel süsleme unsuru bulunmaktadır. Sikkenin alt ve üst kısımlarında ise birer kısa yatay düzlemde yazı kuşağı yer alırken aynı şekilde sol ve sağ kısmında da dikey olarak yerleştirilen yazı kuşağı vardır. Sikkenin malzemesi gümüş olduğundan yüzeyde kararmalar görülmektedir fakat yazılar belirgindir. Sikke çevresinde yer alan yazıların bir kısmı yıpranmadan dolayı silinmiştir.</p> <p>Arka yüz: Sikkenin arka yüzeyinde ön yüzde olduğu gibi inci dizisi bordürün iç kısmında dört sıra yatay düzlemde yazı kuşağı yer almaktadır. Sikkenin tepe kısmında yazı başlığını belli etmek amacıyla yapılmış düz bir çizgi bulunmaktadır. Ancak üstünde yazı da olduğu görülmektedir. Yazı kuşaklarının sol ve sağ kısmında dikey olarak gözüken birer sıra yazı kuşağı bulunurken en alt kısmında yazılar birbirine karışmış vaziyettedir. Sikkenin sol tarafında yer alan yazılarda silinmeler neticesinde bazı kısımlardaki yazıların okunması güçleşmiştir. Sikkenin genel durumunu değerlendirecek olursa çok fazla hasarlı olmadığını söylemek mümkündür.</p>			

Katalog: 35

Katalog No/35	Müze Envanter No: 2-8-2002	
Saltanat Dönemi: III. Gıyaseddin Mesud Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji Ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 23,8 mm.	Şekil: Dairesel
Ö La İlahe İllallah Muhammedün Resullullah ...		
	Şekil 144	Şekil 145
A Es Sultan-Ül Azam Gıyased- Dünya Veddin Ebu Feth Mesud bin Keyhüsrev		
	Şekil 146	Şekil 147
Ö	لا اله الا الله / محمد رسول الله	
A	السلطان الأعظم قیاس الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود بن كیخسرو	
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünde inci dizisinden oluşan yıldız şeklindeki bordür içerisinde iki satır yazı kuşağından oluşan 'Kelime-i Tevhid' bulunur. Yıldız şeklindeki bordürün her bir kenarında ise tek sıra halinde dikey ve yatay uzanmak suretiyle yazı kuşağı yer alır. Sikkenim hasar durumu incelemesinde, sağ alt köşede yer alan kırık ve yüzeyde oluşan silinme ile aşınmalar neticesinde yazıların okunması zorlaşmıştır. Yıldız şeklinde yer alan bordürün içerisindeki her yazı kuşağının üst ve alt kısmında yer alan yedi nokta şeklinde gösterilen çiçek deseni yer almaktadır.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde inci dizisi bordürün tam tur çevrelediği daire içerisinde üç satır yazı kuşağının yer aldığı görülür. Yazı kuşağının en üst kısmında ise stilize dallardan oluşan bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Sikkenin en alt kısmında bir yazı kuşağının varlığı gözükmemekte ancak satır şeklinde olup olmadığı belli olmadığı ve okunmadığı için satır sayısına dahil değildir. Sikkenin sağ ve sol kısmında silinmeler ve yıpranmalar olduğundan yazıların bir kısmı okunamamıştır.		

Katalog: 36

Katalog No/36	Müze Envanter No: 5-1-1979	
Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykavus Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Gümüşpazar	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 22,5 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Lâ İlâhe İlellâh Muhammedun Rasulüllah El-İmâmu'l-Mustasım Billah Emiru'l-Mü'minîn Sene Sitte Hamsîn.		
	Şekil 148	Şekil 149
A Es-Sultânu'l-Azam Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Keykâvus b. Keyhüsrev Burhânu Emîr'l-Mü'minîn Duribe bi Kümüşpazar		
	Şekil 150	Şekil 151
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله الامام المستعصم بالله أمير المؤمنين سنة ست خمسين	
A	السلطان الأعظم قیاس الدنيا و الدين كیکاوس بن کیخسرو برحان أمير المؤمنين ضرب بكموش بازار	
Ön yüz: Sikkenin ön yüzü incelendiğinde, çevresini iri inci dizisinin çevrelediği ve içerisine beş satır yazı kuşağının yer aldığı görülmektedir. Yazı tipi sülüs olan gümüş madeninden elde edilmiş sikkenin üçüncü satırının orta kısmında altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Yazılar iç içe geçmiş, satırlar alt kısımlara doğru birbirine karışmış şekilde düzgün olmayan bir istif sırası görülmektedir. Yazılar genel anlamda okunaklı olup kenar kısımda yer alan inci dizisindeki silinmeler haricinde yıpranmaların olmadığı söylenebilir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzü incelendiğinde dört satır yazı kuşağının yer aldığını ancak sol kısımda dikey şekilde bir satır yazı kuşağının bulunduğu görülmektedir. Sikkenin kenar kısımları inci dizisi bordür ile çevrelenmiş olup, darp sırasındaki kaymadan dolayı arka yüzünde silinmeler mevcuttur. Sikkenin yazılarında son iki satırı oldukça karışık ve yazılar birbirinin içine girmiş şekilde istiflendiğini söylenebilir. Bu şekilde olduğundan dolayı küçük büyük olarak bulunan altı kollu yıldız motifi sikkenin bu yüzünde belirgin şekilde göze çarpmamaktadır. Genel olarak sikkeye baktığımızda iyi korunarak günümüze gelmiş olduğunu söylemek mümkündür.		

Katalog: 37

Katalog No/37		Müze Envanter No: 5-2-1979	
Saltanat Dönemi: IV. Rükneddin Kılıç Arslan Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020		Darp yeri: Konya	
Madeni: Gümüş		Şekil: Dairesel	
Ağırlık: 2.9 gr.		Ölçü: Çap 21 mm.	
Ö	El-İmâmu'n-Nâsır Lidinillâh Çevresi Emiru'l-Mü'minîn ...Sittemie.		
		Şekil 152	Şekil 153
A	Es-Sultânu'l- Muazzam Aladdünya veddin Ebu'l-Feth Keykubad b. Keyhüsrev		
		Şekil 154	Şekil 155
Ö	الإمام الناصر لدين الله ... أمير المؤمنين ... ستمائة		
A	السلطان المعظم على الدنيا و الدين أبو الفتح كيقباد بن كيوخرو		
Ön yüz: Gümüşten imal edilen sikkenin ön yüzü sülüs yazı kuşağı ile tam tur çevrelemiştir. Bu kuşağın ortasında ise yine dört satırlık yazı kuşağı bulunmaktadır. İkinci satırın ortasında altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Sikke genel anlamda günümüze kadar iyi korunmuş olarak gelmiştir. Ancak üzerindeki yazıların birbirine yakın olması sebebiyle okunabilmesi zordur. Bunun bir sebebi de sikkenin kenar kısımlarında zamanın etkisiyle oluşan incelmeye, sikkeyi tam tur çevreleyen yazı kuşağının silinmesine ve okunamaz hale gelmesine neden olmuştur.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimizde, inci dizisinin tam tur şekilde çevrelediği görülmektedir. Hemen alt kısımda yazı kuşağının yer aldığı yazı kuşağının da sikkeyi çevrelediği ancak tam tur olmadığı anlaşılmaktadır. Oluşturulmuş yazı kuşağı kompozisyonunun ortasında ise dört satır yazı kuşağı yer almaktadır. Yazı kuşağının ikinci satır başında altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Sikkenin arka yüzüne baktığımızda yazıların okunaklı olduğu söylenebilir. Ancak dikey ve yatay olmak suretiyle sikkeyi çevreleyen yazıların okunamamasının sebebi olarak, sikkenin yüzeyindeki yıpranmalar ve silinmeler gösterilebilir.			

Katalog: 38

Katalog No/38	Müze Envanter No: 5-10-1979	
Saltanat Dönemi: Üç Sultan Müşterek Saltanatı (II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan, II. Alaeddin Keykubad) Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Erzincan	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 3 gr.	Ölçü: Çap 25 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Lâ İlâhe İllellâh Muhammedun Rasûlüllâh Erzincan Fî Sene		
	Şekil 156	Şekil 157
A Es-Sultânu'l-Azam Gıyâsuddünya ve'd-Din Mesud b. Keykâvus		
	Şekil 158	Şekil 159
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله أرزنجان في سنة	
A	السلطان الأعظم قياص الدنيا و الدين مسعود بن كيكاورس	
Ön yüz: İnci dizisi bordürün en dıştan çevrelediği sikkenin tepe kısmında kıvrık dal motifli bitkisel süsleme yer almaktadır. Gümüştten imal edilen sikkenin ön yüzünde dört satır yazı kuşağı bulunmaktadır. Sikkenin alt kısmında görülen yazılar zamanın etkisiyle oluşmuş aşınmalar sebebiyle silinerek okunmaz hale gelmiştir. Aynı şekilde kenar kısımlarda bulunan inci dizisi bordüründe bir kısmı silinmiştir. Genel olarak sikkenin hasarlı olmadığı ancak yazıların okunmasında güçlük çekildiği söylenebilir.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimizde, üç sıra yazı kuşağının oluşturduğu kompozisyonu çevreleyen inci dizisi bir bordürün olduğu görülmektedir. Yazıların tepe kısmında ise kıvrık dallarla bezenmiş bir bitkisel motif bulunmaktadır. Sikkenin darp edildiği esnada oluşan kaymanın etkisiyle yazıların bir kısmında eksiklik vardır. Ayrıca zaman içerisinde meydana gelen yıpranmalar neticesinde de bazı silinmeler olmuştur.		

Katalog: 39

Katalog No/39		Müze Envanter No: 5-23-1979	
Saltanat Dönemi: IV. Rükneddin Kılıç Arslan Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.03.2020	Darp yeri: Gümüşpazar	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel	
Ö	La İlahe İllallah Muhammed Resullullah / Sene Ahad Sittin Ve Sittmae Pazar Fi Receb.		
		Şekil 160	Şekil 161
A	El-Azametü lillâh Es-Sultânu'l- Azam Gıyâsuddünya ve'd-Dîn Ebu'l-Feth Mesûd b.		
		Şekil 162	Şekil 163
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله / سنة أحد و ستين و ستمائة بزار في رجب		
A	العظمة لله السلطان الأعظم قياس الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود بن		
<p>Ön yüz: Dairesel formdaki sikkeyi noktasal dizilerle oluşturulmuş bir sıra inci dizisinin tam tur sikkeyi çevrelediği görülmektedir. Sikkenin üst kısmında stilize kivrık dal motifi yer almaktadır. Sikkenin ön yüzünde yer alan iki satır yazı kuşağının arasında bir sıra kivrık dal motifleriyle beraber stilize edilmiş lotus motifi de bulunmaktadır. Sikke ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, çevresinde yer alan yazı kuşağı göze çarpmaktadır. Ancak söz konusu yazılarda, zaman içinde oluşan hasar ve aşınmalar nedeniyle silinmeler mevcuttur. Aynı zamanda darp esnasındaki kaymadan dolayı alt kısımda bulunan yazıların bir kısmı sikke yüzeyinde gözükmemektedir.</p> <p>Arka yüz: Sikkeyi çevreleyen inci dizisi ile oluşturulmuş kompozisyona sahip arka yüzde, değişik boyutlarda ele alınmış dört satır yazı kuşağı yer almaktadır. Sikke üzerindeki bazı yazılar oldukça büyük ölçekli bazıları ise gözle seçilmesi güçlük oluşturabilecek kadar küçüktür. Sikke yüzeyinde yer alan yazı kuşağının üçüncü satırında "uğur" olarak adlandırılan düğüm motifi bulunmaktadır. Sikkenin arka yüzünün genel hasar durumuna baktığımızda, sağ tarafında ciddi bir silinme olduğu hatta yüzeyin tamamen okunamaz hale geldiği söylenebilir ve inci dizisinin devamı da gözükmemektedir. Darp kaynaklı bir durum olarak düşünülen şekil bozukluğu ile dairesel formu düzgün olmayan bir dairesel forma geçmiştir.</p>			

Katalog: 40

Katalog No/40	Müze Envanter No: 5-28-1979	
Saltanat Dönemi: I. Mesud (I. Hükümdarlık) Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.05.2020	Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.82 gr.	Ölçü: Çap 24,5 mm.	Şekil: Dairesel
Ö La İlahe İllallah Muhammed Resullullah Duribe Sivas, Sene.... Sitte Mie...		
	Şekil 164	Şekil 165
A El-Azametü lillâh Es_Sultânu'l- Azam Gıyâsuddünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Feth Mesûd bin ...		
	Şekil 166	Şekil 167
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله ضرب سواس , سنة ... ستمائة	
A	العظمة لله السلطان الأعظم قياس الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود ... كيكاوروس	
Ön yüz: Gümüş madeninden, dairesel formda basılmış sikkenin ön yüzünde, inci dizisinin takip ettiği bir dış bordür bulunur. Sikkenin ön yüzünde iki satır yazı kuşağı yer alır. Bundan önceki örneklerde olduğu gibi iki satır yazı kuşağını bölen stilize kıvrık dal motifi burada kurdele şeklinde bağlanmış olarak değil, iki dal arasına bir çiçek motifi yerleştirilmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sikke darp esnasında kaymış olup, kenar kısımlarında çatlak ve minimal kırıklar mevcuttur.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimizde inci dizisi bordürün tam tur çevrelediğini ve orta kısımda beş satır yatay yazı kuşağının yer aldığı görülmektedir. Söz konusu yazı kuşakları birbirinden farklıdır. Sikkenin sağ kısmında altı yapraklı çiçek benzeri motife yer verilmiştir. Yazıları oluşturan harflerin karışık istiflenmesi anlaşılmasını zorlaştırmıştır.		

Katalog: 41

Katalog No/41	Müze Envanter No: 5-31-1979	
Saltanat Dönemi: II. Mesud I. Hükümdarlık Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 24.05.2020	Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.71 gr.	Ölçü: Çap 21 mm.	Şekil: Dairesel
Ö La İlahe İllallah Muhammed Resullullah Duribe Sivas, Sene.... Sitte Mie...		
	Şekil 168	Şekil 169
A El Azametü Lillah Es Sultan ül Azam Gıyaseldünya Ve'd-Din Ebu'l Feth ...Mesud..... Keykavus		
	Şekil 170	Şekil 171
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله ضرب سواس , سنة ... ستمائة	
A	العظمة لله السلطان الأعظم قيااس الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود ... كيكاووس	
Ön yüz: Sikkenin ön yüzünde iki yazı kuşağını birbirinden ayıran, stilize yaprak ve kıvrık dalların orta kısmında çiçek motifi yer almaktadır. Kenar kısımlarında bulunan küçük boyutlu yazılarda, sikkenin basım yeri hakkında bilgiler verilmektedir. Genel olarak hasar durumuyla ilgili bilgi vermek gerekirse yazıların okunaklı olduğu ve günümüze kadar korunmuş şekilde ulaştığı söylenebilir. Sikkenin darp esnasında kaymasından dolayı, yazıların bir kısmı okunamamaktadır.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzü incelendiğinde yatay olarak uzayan beş satırlık yazı kuşağı görülmektedir. Söz konusu kuşak inci dizisi bordürle tam tur şeklinde çevrelenmiştir. Üzerindeki zedelenmeler ve silinmelerden dolayı yazıların bir kısmı okunamamakla beraber, darp esnasındaki kaymadan kaynaklı yazılar da görülememektedir. Sülüs yazıların büyüklü küçüklü bulunması ve son satırlardaki yazıların içe içe girmesi karışık bir görüntüye sebep olmaktadır.		

Katalog: 42

Katalog No/42	Müze Envanter No: 5-35-1979	
Saltanat Dönemi: IV. Rükneddin Kılıçarslan Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 26.11.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.8 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö Lâ İlâhe İllellâh Muhammedun Rasûlullâh Duribe Bi Lulu Sene Selâs ve Sittîn ve Sittimie ...		
	Şekil 172	Şekil 173
A El-Minnetü Lillâh Es-Sultânu'l Azam Rüknüdünya veddin Ebu el-Feth Kılıçarslan b. Keyhüsrev		
	Şekil 174	Şekil 175
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله ضرب بلولو سنة ثلاث و ستين و ستمائة...	
A	المئة لله السلطان الأعظم ركن الدنيا و الدين أبو الفتح قلع أرسلان بن كيوخرو	
Ön yüz: Gümüş madeninden yapılmış dairesel formdaki Anadolu Selçuklu sikkesinin ön yüzünde beş satırdan oluşan yatay yazı kuşağı yer almaktadır. Sikkenin çevresini dolanan inci dizisi bordürün bazı kısımları silinse de net bir şekilde belli olan kısımları bulunmaktadır. Her satırdaki yazılar birbirinden farklı boyuta sahiptir. Sikkenin genel hasar durumuna bakıldığında günümüze iyi korunmuş olarak geldiğini söyleyebiliriz. Yalnızca kenar kısımlarında ve tepe kısmında bulunan kısa yazı kuşağında silinmeler mevcuttur.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzü incelediğinde beş sıra yazı kuşağının yer aldığı bir kompozisyon karşımıza çıkmaktadır. Bu yazı kuşağını çevreleyen inci dizisi bordürün hemen alt kısmında düz dairesel bordür bulunmaktadır. Sikkenin sağ ve sol kısmında dikey şekilde birer sıra yazı kuşağı da karşımıza çıkmaktadır. Üzerindeki yazıların okunabildiği sikke günümüze iyi korunmuş olarak gelmiştir. Ancak darp edildiği esnada oluşan kayma sikkenin sağ kısmında inci bordürün kaybına sebep olmuştur.		

Katalog: 43

Katalog No/43		Müze Envanter No:5-36-1979	
Saltanat Dönemi: IV. Rükneddin Kılıçarslan Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 26.11.2020	Darp yeri: Bilinmiyor	Madeni: Gümüş	
Ağırlık: 2.92 gr.	Ölçü: Çap 23,5 mm.	Şekil: Dairesel	
Ö	Es-Sultânu'l Azam Rüknüddünya veddin Ebu el-Feth Kılıçarslan b. Keyhüsrev		
		Şekil 176	Şekil 177
A	...Sarus El-İmamu'l- Masum billah Emîru'l- Mü'minîn Duribe sene Ehad sittîn ve sittemie		
		Şekil 178	Şekil 179
Ö	السلطان الأعظم ركن الدنيا و الدين أبو الفتح قلع أرسلان بن كبخسرو		
A	ساروس الإمام المعصوم بالله أمير المؤمنين ضرب سنة أحد ستين و ستمائة		
Ön yüz: Anadolu Selçuklu sikkesinin ön yüzü ayrıntılı incelendiğinde sikkeyi tam tur çevreleyen inci dizisi bordür görülmektedir. Söz konusu bordürün iç kısmında dört satır yatay düzlemde yazı kuşağı ve dikey olarak sol kısımda bir yazı kuşağı daha yer almaktadır. Sikkenin tepe kısmında yatay düzlemde bir sıra inci dizisi bordür ve bu ayrı bölünen bordürün içerisinde uğur işareti olarak bilinen birbirinin içine geçmiş düğümlerin bulunduğu figür bulunmaktadır. Sikkenin genel durumuna bakıldığında korunmuş ve hasarsız bir şekilde günümüze geldiği görülürken yalnızca darp sırasında yana kaymadan kaynaklı eksikler fark edilmektedir.			
Arka yüz: Anadolu Selçuklu sikkesinin arka yüzü ayrıntılı incelendiğinde sikkeyi tam tur çevreleyen inci dizisi bordürün iç kısmında beş satır yatay düzlemde yazı kuşağı yer almaktadır. Sikkenin tepe kısmında yatay düzlemde bir sıra inci dizisi bordür daha bulunmaktadır. Bu ayrı bölünen bordürün içerisinde sikkenin ilk satır yazı kuşağı bu bölümde bulunmaktadır. Sikkede görülen yazılar istiflenme sırasından dolayı karışık bir görüntü sergilerken, yazıların boyutlarında da değişiklik gözlemlenmiştir.			

Katalog: 44

Katalog No/44	Müze Envanter No: 5-50-1979	
Saltanat Dönemi: II. Mesud Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 26.11.2020	Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.9 gr.	Ölçü: Çap 23 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El-Azametü lillâh Duribe bi Sivas ...		
	Şekil 180	Şekil 181
A El-Azametü lillâh es-Sultânu'l- A'zam Gıyâsuddünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Feth Keykâvus...		
	Şekil 182	Şekil 183
Ö	العظمة لله ضرب بسواس	
A	العظمة لله السلطان الأعظم قياس الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود بن كيكاروس	
Ön yüz: Sikkenin ön yüzü incelendiğinde, kenar kısımlarını bir tur dönen inci dizisi bordür bulunmaktadır. Bunu takiben sikkenin orta kısmında da daire şeklinde bir bordür daha yer alır. İki dairesel bordürün arasında kalan bölgede ise yazı kuşağı yer alır. Bu bölümde sikkenin darp zamanı ve darp yeri belirtilmiştir. Yazı kuşağının ardından, düz dairesel bordürün iç kısmında bir sıra yazı kuşağı daha görülmektedir. Söz konusu kuşağın başında, iç içe geçmiş şekilde stilize edilen iki kıvrık dal yer almaktadır. Sikke genel anlamda değerlendirildiğinde zaman içerisinde bazı kısımlarında oksitlenmelerin ve renk değişimlerinin olduğunu söylenebilir. Bu durum neticesinde yazıların bir kısmı okunamamaktadır. Ayrıca sikkenin kenar kısımlarında hafif kırıklar ve küçük ölçekli hasarlar da mevcuttur.		
Arka yüz: Arka yüzde, inci dizisi bordürle çevrili beş satırlık yazı kuşağı vardır. Sikkenin sol kısmında renk değişikliği ile beraber yazıların büyük bir kısmında silinmeler meydana gelmiştir. Sağ tarafta ise iri bir altı kollu yıldız motifi yer almaktadır. Darp esnasında kayma meydana geldiği için belli kısımlar yüzeyin dışında kalarak okunması güçleşmiştir.		

Katalog: 45

Katalog No/45	Müze Envanter No: 5-51-1979	
Saltanat Dönemi: II. Mesud Darp Tekniği : Çekiç İle Darp	Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 26.11.2020	Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 2.8 gr.	Ölçü: Çap 22 mm.	Şekil: Dairesel
Ö El-Azametü lillah Duribe bi Sivas...		
	Şekil 184	Şekil 185
A El-Azametü lillâh Es-Sultânu'l-Azam Gıyasuddünya veddin Ebu'l-Feth Mesud b. Keykâvus		
	Şekil 186	Şekil 187
Ö	العظمة لله ضرب بسواس	
A	العظمة لله السلطان الأعظم قياس الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود بن كيكأوس	
Ön yüz: Sikkenin kenar kısmında inci dizisi bordür ile beraber düz dairesel bordür yer alır. Hemen ardından sikkenin darp senesi hakkında bilgi veren tek sıra yazı kuşağı bulunmaktadır. Tekrar bir inci dizisi bordür ve düz bordür ile içerisinde tek sıra yazı kuşağı bulunan dairesel alan oluşturulmuştur. İç kısmında da tek sıra yazı kuşağı bulunur Günümüze iyi korunmuş olarak gelen sikkenin üzerindeki yazılarda okunabilmektedir. Ancak darp esnasında ki kaymadan dolayı yazıların bazı kısımlarında kayma mevcuttur.		
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünde ise, inci dizisi bordürün tek sıra dönerek oluşturduğu kompozisyonun içerisinde beş satır yazı kuşağı yer almaktadır. Satırların ilk ikisinin boyutları aynıken diğerlerinde farklılıklar bulunur. Sikkenin solunda altı kollu yıldız yer alır. Darp esnasında oluşan kayma nedeniyle inci dizisi bordürün bir kısmı yüzeyde bulunmamaktadır. Bununla beraber alt kısımdaki yazıların belli bölümlerinde eksiklikler oluşmuştur.		

Katalog: 46

Katalog No/46		Müze Envanter No: 5-250-1979	
Saltanat Dönemi: II. Mesud Darp Tekniği : Çekiç İle Darp		Bulunduğu Yer: Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	
İnceleme Tarihi: 26.11.2020		Darp yeri: Sivas	Madeni: Gümüş
Ağırlık: 3.2 gr.		Ölçü: Çap 26 mm.	Şekil: Düzgün olmayan dairesel
Ö	La İlahe İllallah Muhammed Resullullah/ Duribe Sivas Semanin.....		
		Şekil 188	Şekil 189
A	El Azametü Lillah, Es Sultanül Azam Gıyaseddünya Ve D-Din Ebül Feth Mesud bin Keykavus		
		Şekil 190	Şekil 191
Ö	لا إله إلا الله محمد رسول الله / ضرب سواس ثمانين...		
A	العظمة لله, السلطان الأعظم قياص الدنيا و الدين أبو الفتح مسعود بن كيكاروس		
Ön yüz: Sikkenin ön yüzü incelendiğinde, içerisinde basım yılının ve yerinin yazılı olduğu dairesel formlu bordür görülür. Altıgen görünümlü altı yarım daire formundaki bordürlerin birleşmesi ile oluşan çerçevenin içerisinde ise iki satır yazı kuşağı yer almaktadır. Sikke düzgün olmayan bir dairesel forma sahiptir. Bunun sebebi zaman içerisinde oluşan hasarlar ve kırılmalardır. Darp esnasında oluşan kayma sebebi ile sikke yüzeyinde bulunan yazıların bir kısmı okunamaz durumda olup, bir kısmı ise ön yüzeyin dışında kalmıştır.			
Arka yüz: Sikkenin arka yüzünü incelediğimizde ise, içerisinde dört satır yazı kuşağının olduğu kalın bir bordürle çevrelenmiş oluşunu görüyoruz. Söz konusu kuşağın ikinci satırında, bir adet altı kollu yıldız bulunur. Sikke yüzeyinde oluşan aşınmalar ve silinmeler sebebiyle yazıların bir kısmı okunamaz durumdadır. Söz konusu yazıların bir kısmı ise darp esnasında gerçekleşen kaymadan dolayı sikke yüzeyinde yer almamaktadır.			

4. DEĞERLENDİRME

“Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde Yer Alan Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri” adlı tez çalışmasının katalog bölümünde 46 adet sikke incelenmiştir. Yapılan araştırma doğrultusunda tez çalışmasının üçüncü bölümünde sikkelerin basıldığı darphaneler, sikke imalatında kullanılan malzemeler, sikke darp teknikleri, ölçüleri, üzerlerinde bulunan yazı ve motifler hakkında bilgiler verilerek formları değerlendirilmiştir.

4.1. Sikke Darphaneleri

Katalog kısmında darp yeri belli olan sikkelerin birçoğu Sivas baskılıdır. Bunlar; katalog 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 18, 19, 20, 34, 40, 41, 44, 45 ve 46 numaralı sikkelerdir. Katalog 7, 14, 23, 27, 30, 31 ve 37 numaralı olan sikkeler Konya darplı sikkelerdir. Katalog 36 ve 39 numaralı sikkeler ise Gümüşpazar darphanesinde basılmıştır. Katalog 16 numaralı sikke Erzurum, 21 numaralı sikke Sinop, 32 ve 38 numaralı sikkeler ise Erzincan darplıdır. Bunun yanı sıra, katalog 1, 2, 5, 12, 13, 15, 17, 22, 25, 26, 28, 29, 33, 42 ve 43 numaralı sikkelerin darp yerleri belirlenememiştir.

4.2. Sikkelerde Kullanılan Malzemeler

Hazırlamış olduğumuz çalışmanın katalog kısmında yer alan sikkelerde altın sikke bulunmamaktadır. Katalogda 39’u gümüş, 7’si ise bakır olmak üzere 46 sikkeye yer verilmiştir. Araştırma sonucu Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde yer alan Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinin gümüş ve bakır madeninden darp edildiği tespit edilmiştir.

Katalog kısmında yer alan 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45 ve 46 numaralı sikkeler gümüş malzemedan darp edilmiştir.

Çalışmamızın katalog kısmında bulunan 1, 2, 11, 12, 20, 24 ve 25 numaralı sikkeler ise bakır malzeme kullanılarak darp edilmiştir.

4.3. Sikke Darp Tekniği

Çalışmamızın katalog kısmında yer alan sikkelerin kırk altısında da çekiç ile darp tekniği uygulandığı tespit edilmiştir. Sikkelerin darp tekniği ile basılması meşakkatli ve zahmetli bir iştir. Bir sikkenin darp tekniği ile basılabilmesi için dört

kişinin yer alması gerektiği söylenmektedir.⁹⁰ Darp tekniğinin bir standardı olmayıp imal edilen sikkeler arasında farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Sikkelerin ön ve arka yüz açıklamalarında da belirtildiği üzere darp esnasında meydana gelen kayma sebebiyle yazı, figür veya motiflerin anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

4.4. Sikkelerin Ağırlıkları ve Ölçüleri

Anadolu Selçuklularında ağırlık ölçü birimi olarak gümüş sikkeler kullanılmıştır. Bu sebeple sikkelerin ağırlıkları önem taşımaktadır. Bu gümüş sikkelere, dirhem veya adet de denilmektedir. “Selçuklu dirhemlerine Akça-i Rum da denmektedir.”⁹¹

Tez çalışmasında, ağırlıkları ve ölçüleri belirlenen sikkeler gümüş ve bakır malzemeye sahiptir. Devletin belirlemiş olduğu imalat standartlarına uygun şekil ve ölçülerde basılan sikkelerin, her bir sultanın dönemindeki ekonomik koşullara göre farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde bulunan Anadolu Selçuklu dönemi sikke örneklerinde dinar sikke yer almadığı tespit edilmiş olup ağırlıklı olarak dirhem yani gümüş sikke örnekleri yer almaktadır.

Dirhem ağırlıkları; 2.25 gr ile 2.95 gr arasında, çapları ise 20 mm ile 24 mm arasında değişkenlik göstermektedir. Bakır sikke ağırlıkları; 2.4 gr ile 7 gr arasında bakır sikkelerin çap ölçüleri ise, 22 mm ile 29 mm arasında değişkenlik göstermektedir.

4.5. Sikkeler Üzerinde Bulunan Yazı Şekilleri

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde yer alan Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde sülüs ve kufi yazı örneklerine rastlanmıştır. Kufi yazı daha çok köşeli ve dümdüz çizgilerden meydana gelirken sülüs yazı daha yuvarlak ve kıvrımlı hatlardan meydana gelmektedir.

---

⁹⁰Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, s. 113.

⁹¹Şevki Nezihi Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri 1*, İstanbul 2000, s. 169.

4.5.1. Kufi Yazı

Geometrik çizgiler çerçevesinde oluşturulmuş harflerin, yatay veya dik konumda değişiklik gösterdiği eski döneme tarihlendirilen Arap kökenli bir yazıdır.⁹²

Tez çalışmasının katalog kısmında; katalog 3, 5, 6, 8, 13, 15, 16 ve 18 numaralı sikkelerde kufi yazı stili görülmektedir.

4.5.2. Sülüs Yazı

Sülüs yazı tanım olarak Aklâm-ı Sitte yani altı kalem içinde yer alan ve üçte bir anlamına gelmektedir.⁹³ Aklâm-ı Sitte ise, İslam hat sanatında aynı yazının farklı tarz ve üslupları manasında olan “şeş kalem” diye adlandırılan altı hat olarak tanımlanmaktadır.⁹⁴

İncelemiş olduğumuz sikkelerde bulunan yazıların büyük çoğunluğu sülüs yazı stili ile yazılmıştır. Katalog kısmında yer alan; 1, 2, 3, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45 ve 46 numaralı sikkelerde sülüs yazı stili kullanılmıştır.

4.6. Sikkelerde Motif ve Form

Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinin kompozisyon açısından değerlendirmesine bakıldığında, sikkelerin ilk ortaya çıktığı zamana değinmek yerinde olacaktır. Sikke tarihine baktığımızda antik dönem sikkelerinde darp etme işleminin tüccarlar veya bankerler tarafından yapıldığını görüyoruz. Bu sebepten ötürü darp etme esnasında kendilerini belli edecek birtakım şekil, motif yani günümüzün paraf anlamını taşıyan kendilerine ait imzaları sikke yüzeyine işlemişlerdir. Bunun başlıca sebebi ise sikkelerin devlet tarafından sultanların isteği doğrultusunda basılmasıdır. Anadolu Selçuklu Devleti sikkelerinde ise sikke üzerindeki yazılar sultanın veya devletin özelliklerini yansıtmaktadır.

4.6.1. Geometrik Motifler

Geometrik süsleme, form olarak farklı şekillerde oluşan kompozisyonlar İslam öncesi yakın ve Orta Doğu sanatında özellikle İslamiyet’le beraber belli sanat dallarında yerini almıştır. Türk İslam anıtlarında farklı malzemelerle mimariyi

⁹² Muhittin Serin ve Yusuf Zennun, “Kufi”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, ss. 342-345.

⁹³ Ali Alparlan, *Ünlü Türk Hattatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 6.

⁹⁴ Nihad Çetin, “Aklâm-ı Sitte”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1989, s. 276.

süsleyici bir tarz olarak kullanılan geometrik süsleme 13. yüzyıl Anadolu yapılarında belli tekniklerde gelişip kendi içinde farklı üsluplara ayrıldığı görülmektedir.⁹⁵

Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde geometrik süsleme olarak; düz çizgiler, daire, kare, yıldız ve inci dizisinden oluşan bordürler yer almaktadır. İnci dizisi bordür Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde en belirgin özelliklerden biridir. İncelemiş olduğumuz hemen hemen tüm sikkelerin inci dizisi bordür ile çerçevesi görülmektedir. İnci dizisi bordürün geçmişine baktığımız zaman Bizans sikkelerinde de yer aldığını görebiliriz.

Şekil 192: Bizans Altın Sikke Örneği⁹⁶

İncelemiş olduğumuz sikkelerin birçoğunda dairesel formda olan inci dizisi bordür yer almaktadır. Katalog bölümünde yer alan; 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44 ve 45 numaralı sikkeler inci dizisi ile çevrelenmiştir.

Dairesel bordürün yanı sıra inci dizisinin oluşturduğu kare bordür de Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde görülmektedir. İnci dizisinin oluşturduğu kare bordür belli bir yazı kuşağını içerisine alarak çevrelemektedir. Bu sikke örnekleri katalog 4, 5, 7 ve 15 numaraları ile katalog bölümünde bulunmaktadır.

Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkelerde karşımıza en çok çıkan süsleme ögesinden bir diğeri yıldız. Bazı sikkelerin yazı kuşaklarının çeşitli yerlerine minikte olsa yıldız motifi bir ya da iki tane olacak şekilde yerleştirilmiş olduğunu görmek mümkündür. Yıldız formu sikkelerde bazen bordür şeklinde bazen ise yazı aralarını doldurmak amaçlı küçük ölçekli olarak kullanılmıştır. Tez çalışmasının katalog

⁹⁵ Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 7.

⁹⁶ Demirel Gökalp, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, s. 165.

kısımında yer alan 10, 13, 14, 15, 16 ve 35 numaralı sikkelerde yıldız formu görülmektedir.

Yahudilerce ünlenmiş olan yıldız formu İslam öncesi dönemde de büyük bir önem arz eder. 12 hayvanlı Türk takviminde yıldız formu burçların simgesi olarak adlandırılmıştır. Birçok sanat dalına baktığımız zaman yıldız formu farklı şekillerde görülmektedir. Özellikle Anadolu Selçuklu döneminde bezeme unsuru olarak sanatın her alanında altı kollu yıldız formuna yer verilmiştir.

İncelemiş olduğumuz Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde dairesel ve kare bordürün yanı sıra inci dizisi bordürün oluşturduğu altıgen formunda kullanıldığı sikke örneği mevcut olup katalog 46 numarası ile katalog bölümünde yer almaktadır.

4.6.2. Bitkisel Motifler

Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde, sikke yüzeylerinde yer alan motifler her bir sikke için standart biçimde olmamakla birlikte, farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Bazı sikkelerde farklı boyutlarda stilize edilmiş palmet ve rumi motifleri görülmektedir. Sikke yüzeyinde yer alan yazı kuşaklarını birbirinden ayıran bitkisel motifler, sikkenin üst kısmında tepelik olarak da kullanılmıştır. Sikkenin farklı bölgelerinde kıvrık dal motifleri de görülmekte olup, dikey veya yatay olarak da yerleştirilmiştir. Sikkelerde görülen bitkisel motiflerin daha çok süsleme kompozisyonunu tamamlamak amacıyla kullanıldığını söyleyebiliriz.

Katalog bölümünde yer alan; 3, 11, 40 ve 41 numaralı sikkelerde bitkisel motifler görülmektedir. Bitkisel motiflerin her iki yanında birbirine bağlı, tombul, büyük bir virgülu andıran düğümlerde yer almaktadır. Bunlara bazı kaynaklarda uğur sembolü adı verilmiştir. Bu sembol aynı zamanda Türk düğümü olarak adlandırılan çift düğüm, simetrik düğüm ile yapılan Gördes düğümü ile de benzerlik göstermektedir.⁹⁷ Katalog 39 numaralı sikkede bu düğümün yer aldığı stilize bitkisel motif yer almaktadır.

Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinin bir diğer görülen formu ise inci dizisi ile veya düz şekilde karşımıza çıkan yonca formudur. Yonca formu bazen dört dilimli bazen ise altı dilimli olarak sikke yüzünde bulunmaktadır. Söz konusu form katalog

---

⁹⁷ Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 130.

bölümünde 9, 10, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 ve 33 numaralı sikkelerde bulunmaktadır.

4.6.3. Figürlü Bezemeler

Anadolu Selçuklu sikkelerinde önemli bir bezeme unsuru figürlü süslemelerdir. Araştırılan sikkeler içerisinde en çok karşılaşılan hayvan figürleridir. İnsan figürleri daha çok Bizans sikkelerinde görülmektedir. Bizans sikkelerinde insan figürleri sadece portre olarak değil, sultanların hayvan üstünde betimlendiği şekilde de karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe yer alan avlanmak sikkelere de yansımıştır. Anadolu Selçuklu döneminde inci dizisi bordürün eşlik ettiği elinde mızrak olan atlı süvari tasvirinin yer aldığı sikkeler bulunmaktadır. At figürü gerçekçi bir şekilde işlenerek yele kısmının hareketli olmasına vurgu yapıldığı örnekler yer almaktadır. Tüm bunların yanı sıra at figürü Anadolu Selçuklu döneminde minyatür, çini ve halı kilim dokumalarında da sıkça görülmektedir.

Şekil 193: Kubadabad Sarayı Çini Örneği⁹⁸

Araştırmanın katalog bölümünde yer alan katalog 2, 17, 20, 24 ve 25 numaralı sikkelerde atlı süvari figürü bulunmaktadır.

Aslan ve güneş tasvirinin erken örnekleri Hitit, Asur, Helenistik ve Roma döneminde karşımıza çıkmaktadır. Mezopotamya'da oldukça rağbet gören aslan figürü ile güneşin aynı betimlemelerde birleşmesinin sebebi fiziksel gücün ifadesidir. Kimi ise güneşin aydınlığın sembolü olduğunu düşünmektedir.⁹⁹ Hayvanlar aleminin

⁹⁸Ali Baş vd., "Keykunadiye Sarayı Figürlü Çinileri (2014-2017)", *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVIII/2, 2019, s. 404.

⁹⁹Gültekin Teoman vd., *Anadolu Selçuklu Figürlü Dirhemleri*, s. 12

en güçlü ve en kudretlisi olarak görülen aslan ile gökyüzünün en fonksiyonel gezegeni olan güneş bu duruma sebep olan temel unsurdur.¹⁰⁰ Aslan Şaman kültüründe ve Dede korkut hikayelerinde ana demektir.¹⁰¹ Anadolu Selçuklu sikkelerinde ise ilk defa II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde aslan ve güneş tasviri görülmüştür. Aslan figürü Keyhüsrev'i sırtında doğan güneş ise sultanın eşi Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Tamar'ı temsil etmektedir. Araştırmamızın katalog bölümünde; 1, 8, 17, 18, 19 ve 23 numaralı sikkelerde aslan figürü bulunmaktadır.

---

¹⁰⁰ Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 92.

¹⁰¹ Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1975, s. 39.

5. SONUÇ

Tarih boyunca takas yolu ile yapılan ticaretlerde herhangi bir metale ihtiyaç duyulmamışsa da zamanla ticari faaliyetlerin gelişmesi sonucunda para kavramı ortaya çıkmış ve bu durum gelişerek devam etmiştir. İlk zamanlarda tartılarak verilen madenlerin aslında değerlendirilen bir unsur olduğunun fark edilmesi ile beraber altın, gümüş, bakır ve elektron gibi değerli madenlerin kullanılması ile sikke kavramı ortaya çıkmıştır.

Sikkelerin ortaya çıkış amacı ticari faaliyetler olmasının yanı sıra, tarih boyunca onu bastıran ve basan hükümdarın sembolü niteliğini taşıması, gücünün ve kudretinin göstergesi olmuştur. Sikkeler, darp şekilleri ile beraber yüzeylerinde yer alan figüratif unsurlar, yazı stilleri, şekilleri ve oluşturulan kompozisyon bütünlüğü ile dönemin ekonomik, sosyo-ekonomik durumunu olduğu gibi yansıtmışlardır.

Sikkeler, araştırılan her bir konunun veya dönemin incelenme serüveninde öncelikli ele alınması gereken bir unsurdur. Dönemlerin incelenmesinde ve karanlıkta kalmış konuların aydınlatılmasında sikkeler önemli tarihi kaynaklardır. Sikkeler göz ardı edilerek araştırılacak olan bir konu veya dönem, tarihi ve ekonomik inceleme açısından yetersiz kalacaktır. Tüm bunların yanı sıra sikkeler, bezeme unsurları ile de sanatın önemli dallarını içinde barındırarak estetik açıdan sanat tarihi ile ilgili önemli bir kaynak niteliğindedir.

Araştırmaya konu olan Samsun Arkeoloji Etnografya Müzesi'nde yer alan Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleri de basıldığı dönemin tarihi ve ekonomik durumuna ışık tutmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin bulunduğu konum sebebiyle ticari faaliyetlerin en yoğun yaşandığı bölgede hakimiyet sürmesi sebebiyle kültürel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin de hızlı gelişmesini sağlamıştır. Refah seviyesinin artması ile beraber darphane sayıları da hızla artmaya başlamıştır. İlk sikkenin I. Mesud döneminde basıldığı, Alaeddin Keykubad döneminde ekonomik olarak en üst seviyelere çıktığı ve mevcut darphanelere yeni darphaneler eklendiği bilinmektedir.

Anadolu Selçuklu döneminde altın, gümüş ve bakırdan sikke darp edilmiştir. Kronolojik olarak baktığımızda ilk kullanılan sikke malzemesi bakır olmuştur. Zamanla ekonomik açıdan ortaya çıkan gelişmeler sonucunda gümüş sikke basımına geçilmiştir. Araştırmalarımız neticesinde Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde yer alan Anadolu Selçuklu dönemine ait ele almış olduğumuz sikkeler

içerisinde altın (dinar) sikke yer almamakta olup, çalışmamızda ele alınan Anadolu Selçuklu sikkelerinin müzeye geliş şekilleri genelde satış yolu ile olmuştur. Koleksiyonerler tarafından belirli zaman aralıklarında müzeye teslim edilmiş sikkelerden oluşan örnekler de mevcuttur. Bazıları ise mahkeme kararı ile müzeye teslim edilen sikkelerden oluşmaktadır. Bu sikkelerin birçoğu gümüşten oluşurken, bakır malzemedен darp ettirilmiş sikkeler de mevcuttur.

Anadolu Selçuklu döneminde görülen sikke formlarını; inci dizisi bordürün oluşturduğu daire, yıldız, altı dilimli yonca, dört dilimli yonca, altıgen ve kare şeklinde sıralamak mümkündür. İncelediğimiz bir grup Anadolu Selçuklu dönemi sikkesinde bu formlardan her birini içerisinde barındıran, darp esnasında en az hasarı almış ve tahribata çok uğramamış sikkeler tercih edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, tez çalışmasında yer alan sikkelerin hemen hemen hepsi dairesel formdan oluşmaktadır. Ayrıca darp esnasında oluşan kaymalar sebebiyle sikkelerin formlarında bozulmalar meydana gelerek elips şeklini almışlardır.

Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkelerde bazen tek bir figürün yer aldığı örnekler olsa da genel olarak kompozisyonu yazı kuşakları oluşturmaktadır. Bahsedilen farklı formlardaki inci dizisi bordürlerinin çevrelediği sikkelerde dikey veya yatay olacak şekilde yazı kuşakları yerleştirilerek estetik bir görüntünün yanı sıra boşluk kalmaması adına yapılan bir çalışma olduğu düşüncesine varılmıştır. Çünkü bazı sikke örneklerinde karışık şekilde küçük ölçekli ve kısa yazı kuşaklarına yer verilmiştir. Yazı kuşakları bazen sikke ön ve arka yüzünün merkezi konumunda bir, iki, üç veya dört sıra dizisinden oluşmaktadır. İncelenen kırk altı sikkenin çoğunluğunda sülüs yazı sili tercih edilirken, kufi yazı hattının yer aldığı örneklere de rastlanmaktadır. Yazı kuşaklarının konusunu, sultan isimleri, Kelime-i Tevhit, Kuran-ı Kerim'den ayetler, sultan lakap ve unvanları, sikkelerin darp yerleri ve darp tarihleri oluşturmaktadır.

Anadolu Selçuklu sikkelerinde figüratif ve bitkisel öğelerin yer aldığı sikke örnekleri sayıca fazladır. Özellikle hayvan tasvirlerinden at ve aslan figürleri ön plandadır. Devletin tarihi geçmişi ve savaşçı kimliği bunun en büyük sebeplerinden birini oluşturduğu ortadadır. Bulunduğu bölge sebebiyle, devletin kuruluşundan, son zamanlarına kadar savaşlarla geçen bir tarihinin olması, devletin gücünün önemi göstergelerinden biri olan sikkelerine de yansımıştır.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, hayvanlar aleminde gücün ve kudretin en önemli sembolü olan aslan ile güneşi beraber tasvir ederek farklı bir boyut kazdırmış, Şir-i Hurşid motifini Anadolu Selçuklu sikkelerine aktarmıştır. Araştırmalar neticesinde bu figürde karısına duyduğu sevgiyi dile getirdiği belirtilse de kullanılan figürlere bakıldığında devletin güç ve kudretine de işaret edildiğini söylemek mümkündür. İncelemiş olduğumuz sikkelerin içerisinde Şir-i Hurşid motifinin yer aldığı sikke örneklerinde dikkatimizi çeken bir diğer ayrıntı ise, insan yüzü şeklinde tasvir edilen güneşin, yanakları dolgun, gözleri belirgindir. Bu da eski Türk motifinden badem gözlü, dolgun yanaklı tasvir edilen kadın motifine benzerlik göstermesidir. Bir diğer hayvan figürü olan at ise, elinde mızrak tutan süvari ile birlikte, göz ve yüz kısmı belirgin, yelesi rüzgârdan hareket edercesine gerçekçi bir şekilde tasvir edildiği görülmektedir. Bu tarz kompozisyonlar, sultanın gücünü ve kudretini ön plana çıkartmak adına sikke yüzeylerinde yer almaktadır.

İncelemiş olduğumuz Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde, bitkisel süslemelerin sikke yüzeyinin tamamını kapsar şekilde darp edilmiş olduğu bir örnek mevcut değildir. Ancak sikke yüzeylerine serpiştirilmiş, kenarlarda veya satır aralarında yer alan stilize edilmiş palmet veya rumi motifler yer almaktadır. Bazı örneklerde ise sikke merkezine yerleştirilmiş beş, altı hatta sekiz adet iç içe geçen düğüm şeklinde tasvir edilen, uğur sembolü olarak da adlandırılan şekillerin yer aldığı sikke örnekleri de mevcuttur. Söz konusu motifin, Orta Asya Türk halılarında Türk düğümü olarak da bilinen Gördes düğümü ile benzerlik gösteriyor olması, Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde kullanılan motiflerde, geçmiş Türk kültürü esintilerinin olduğunun göstergesi niteliğindedir. Bu tarz küçük ölçekli motiflerin asıl kullanım amacının, sikke kompozisyonunu bozmadan aralara serpiştirilerek boşlukları doldurmak ve kompozisyon bütünlüğünü sağlamak olduğu düşünülmektedir. Bazı sikke örneklerinde ise, yazı kuşağının başlangıç kısmında ya da tepe noktasında uzunlamasına kıvrık dalın tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bu uygulamayla sikke yüzeyine estetik açıdan farklı bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır.

Katalog kısmımızdaki sikke örneklerinin çoğunda görmüş olduğumuz küçük ölçekli yıldız motifi, yüzeyde yazı aralarında veya atlı süvari tasvirinin hemen üst kısmında yer almaktadır. Araştırmalarımızın sonucunda ortaya çıkan bilgilere göre bu yıldız motifi birçok anlam taşımaktadır. Bunun en belirgin olanı yazı kuşağında sultanın isminin yer aldığı bölgenin hemen yanında veya üstünde ismi vurgulamak

amacıyla konulmuş olmasıdır. Bu yıldızların kullanıldığı yere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bazı sikkelerde altı kollu, bazı sikkelerde ise dört kollu olarak tasvir edilmiştir. Aynı zamanda yıldız motifleri bazı sikkelerde bir adet, bazılarında ise iki veya üç adet kullanılmıştır. Bunun sebebi de önem arz eden noktaların vurgusunu arttırmak ve bu motiflerle gökyüzü kadar sonsuz anlamını sultanla ilişkilendirmektir. Yıldız motiflerinin elinde mızrak tutan atlı süvarinin yan kısımlarında kullanıldığı da görülmektedir. Burada güce ve kudrete vurgu yapılmak istenmiştir. Ayrıca bu motifler boşlukların doldurulması amacıyla da kullanılmıştır.

Anadolu Selçuklu dönemi sikkeleri ele alındığında eski bir kültürün izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Eski çağlardan beri insan ve hayvan figürü her alanda kullanılmış olup pek çok sanat dalına da ilham olmuştur. İslamiyet ile beraber bu durum daha çok yazı kuşaklarına verilen önemin artmasına ve bunları sanatla birleştirerek farklı üsluplar ortaya çıkartmasına sebep olmuştur. Devletler için büyük önem taşıyan sikkeler, ticari faaliyetlerde kullanıldığı için daha geniş kitlelere yayılarak kültürel etkileşimi en hızlı sağlayan unsurların başında gelmektedir. Bu da her devlet için sikkelerin ve üzerlerinde yer alan her bir ibarenin önemini arttırmıştır. Eksiksiz bir kültürün izlerini en iyi şekilde yansıtan sikkeler Türk İslam kültürü açısından da çok önemli bir devri kapsayan Anadolu Selçuklu Devletinin de kültürünü en iyi şekilde gözler önüne sermektedir. Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde yer alan sikkelerin fotoğraflanıp, çizimlerinin yapılıp, form olarak ele alınmasıyla beraber araştırmacılara kaynak oluşturması nümizmatik bilimi ve sanat tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Yer Alan Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri adlı yüksek lisans çalışmamızda, müzede yer alan İslami dönem sikkeleri arasından Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait sikkeler ele alınmıştır. İncelenen sikkeler ile dönemin tarihine ışık tutulmuş ve en önemlisi Anadolu Selçuklu dönemindeki devletin gücünün temsili olan sikkeler ile dönemin ekonomik durumu da gözler önüne serilmiştir. Araştırma sonucunda, müzede yer alan sikkeler ile yapılan çalışma neticesinde, sikkelerin, Orta Asya, Bizans ve diğer İslam devletleri ile benzer kültürel izler taşımakta olduğu görülmektedir. Her ne kadar Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinde, diğer kültürlerde kullanılan sanatsal izler görülse de, diğer İslami dönem sikkeleri arasında kendine has birtakım özellikler barındırmasıyla Türk İslam kültürü açısından önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Takiyy-üd-din Ahmed-il-Makrizi, *Eski ve İslami Paralar* (çev. İbrahim Hakkı Konyalı), Gavsî Ozansoy Basımevi, İstanbul, 1946.
- Akçaşar, Bilhan, "Haritalarla Türkiye'de Darphaneler", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011.
- Alparslan, Ali, *Ünlü Türk Hattatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- Altıntaş, Ahmet, "Selçuklu Türkiye'sinde Para", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014.
- Artuk, İbrahim ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, C. 1, İstanbul 1971.
- Atlan, Sabahat, *1947-1968 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1976.
- _____, *Greksikkeleri*, Sanat ve Arkeoloji Yayınları, Ankara 1976.
- Aykut, Şevki Nezihî, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*, Şahsi Basım, İstanbul 2000.
- Baş, Ali, vd., "Keykunadiye Sarayı Figürlü Çinileri (2014-2017)", *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVIII/2, 2019.
- Çaycı, Ahmet, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Çetin, Nihad, "Aklâm-ı Sitte", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.
- Çoruhlu, Yaşar, *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.
- Damalı, Atom, *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*, Nilüfer Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- Demirel Gökalp, Zehra, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara 2009.
- Eagleton, Catherine, ve Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Erkiletlioğlu, Halil ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1996.
- Geçkinli, Emel, "Tarih Boyunca Madeni Para Alaşımaları", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011.
- Gürleyuk, Koray, *Sivas Sikkeleri*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2017.
- İzmirlier, Yılmaz, "Anadolu Selçuklu Sikkeleri", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011.
- _____, *Anadolu Selçuklu Paraları*, Şahsi Basım, İstanbul 2010.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1972.
- Karpuz, Haşim, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya 2004.
- Karwiese, Stafen, *Antik Nümizmatik Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995.
- Kucur, Sadi Süleyman, "Türkiye Selçuklu Sikkelerinde Unvan, Lakab ve Künyeler", Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Nümismatik Kongresi (25-28 Şubat), Antalya 2013.

- Morrisson, Cecile, *Antik Sikkeler Bilimi Nüvizmatik Genel Bir Bakış*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.
- Mülayim, Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- Namaz, Ahmet, *Ahlat Müzesi'nde Bulunan İlhanlı Dönemi Sikkeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2020.
- Öney, Gönül, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1975.
- Parlar, Gündegül, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara 2001.
- Pere, Nuri, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1968.
- Sağıt, Betül, *Anadolu Darplı İslami Sikkelerde Yazı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2012.
- Sahillioğlu, Halil, “Darphane”, *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, ss. 215-216.
- _____, “Darphane”, *İslam Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 501-505.
- Serin, Muhittin ve Yusuf Zennun, “Kufi”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, ss. 342-345.
- Şahin, Reyhan, *Türkiye Selçuklu Devlet'inde Para Basım Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- Tanyeli, Uğur, Metin Sözen, *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011.
- Tekin, Oğuz, *Konuşan Paralar & Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, “Lydia, Krallığından Osmanlı İmparatorluğuna Anadolu'da Sikke Darbı”, *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, ss. 33-34.
- _____, “Sikke”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, “Ortadoğuda ve Osmanlılarda Altın Para”, *Altının İktidarı İktidarın Altınları*, İstanbul 2004.
- Teoman, Betül, “Konya Darplı Anadolu Selçuklu Sikkeleri”, *Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı Konya Kitabı XVI Konya Ticaret Tarihi*, ed. Abdulkadir Buluş ve Caner Arabacı, KTO Yayınları, Konya 2018.
- Teoman, Gültekin, vd., *Anadolu Selçuklu Figürlü Dirhemleri*, İzmir 2009.
- Turan, Hayrunnisa, “Şir ü Hurşid Tasvirinin Kökeni ve İçeriğine Dair Düşünceler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/51, 2017.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, Ötügen Yayınevi, İstanbul 2009.
- Yazır, Mahmut, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1989.
- Yuka, Ahmet, *Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bizans Sikkeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.
- Yüce, Yaşar, Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. 1, Akdyktk Yayınları, İstanbul 1991, ss. 75-145

İNTERNET KAYNAKÇALARI

Bedirhan, Yaşar, Berna Aksoy, “Orta Çağ Tarih Yazıcılığında Meskukatın Kullanımı ve Önemi” <http://www.sssjournal.com/DergiTamDetay.aspx?=2485ID>, (05.12.2021)

ÖZGEÇMİŞ

Berfu AYAN, Ankara Batıkent Anadolu lisesini bitirdikten sonra Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat fakültesi Sanat Tarihi bölümünü kazandı ve bu kurumdan 2015 yılında mezun oldu. 2015 yılından itibaren Sanat tarihi alanında çeşitli restorasyon ve kazı çalışmalarının yanında özel bir mimarlık ofisinde de çalışan Berfu AYAN, 2019 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim dalında yüksek lisans programına başlamış ve 2022 yılında eğitim gördüğü yüksek lisans Programından mezun olmuştur. Temel ilgi alanları Sanat ve mimaridir.

ORCID NO: 0000-0003-4747-8776